

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งและกระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง

เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงประเด็นของการศึกษาอย่างรอบด้านซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกันระหว่างองค์ประกอบต่างๆ จึงแบ่งผลการวิจัยที่จะนำเสนอเป็น 3 ตอนดังนี้

4.1 บริบทชุมชน ซึ่งอธิบายถึงสภาพการณ์ของชุมชนอันประกอบด้วย สภาพทั่วไปของพื้นที่ ทำการศึกษา ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม ลักษณะทางการเมืองการปกครอง และสถานการณ์เรื่องการใช้ทรัพยากรชายฝั่งและการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง

4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการผสมผสานระหว่างปัจจัยภายนอก และวัฒนธรรมชุมชน อันได้แก่

4.2.1 ระบบการผลิต เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยศึกษา ระบบการผลิตและปัจจัยในการผลิตได้แก่

- 1) แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต
- 3) แรงงานในการผลิต

4.2.2 ระบบความสัมพันธ์ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน โดยผ่านการจัดระบบครอบครัว เครือญาติ และชุมชน โดยศึกษาถึง

- 1) ระบบครอบครัว
- 2) ระบบเครือญาติ
- 3) ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน

4.2.3 ระบบคุณค่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยผ่าน ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม

4.3 กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง โดยจะศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

4.3.1 การเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นจากศักยภาพของชาวบ้านในการแสวงหาทางรอดต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสรุปจากภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอก

4.3.2 การสั่งสมความรู้และการถ่ายทอดความรู้ การสั่งสมและการถ่ายทอดความรู้ในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านแหลมมะขามเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเรียนรู้ โดยเรียนรู้จากการที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของตนเองและที่ผู้อื่นถ่ายทอดให้ ถูกสั่งสมไว้ ความรู้ดังกล่าวได้ถูกประเมินและกลั่นกรองแล้วว่าสามารถนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งได้ ซึ่งนอกจากนั้นยังสามารถนำถ่ายทอดแก่บุคคลอื่นๆ ได้ อันเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้และสื่อความหมายเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนและบุคคลภายนอกได้เข้าใจในเหตุผลและเห็นคุณค่าความรู้ที่ถ่ายทอดให้ ซึ่งมีวิธีคิดที่มีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

4.3.4 การปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เป็นการปรับเปลี่ยนจากความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านให้กลายมาเป็นวิธีการใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเพิ่มคุณค่าให้ความรู้ นั้น และไม่ทำลายคุณค่าเดิม

4.1 บริบทชุมชน

4.1.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

1) สภาพภูมิศาสตร์

จากแผนที่แสดงภาพพื้นที่บ้านแหลมมะขาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนส่วนที่เป็นแหลม ลักษณะคล้ายเกาะ ห่างจากแผ่นดินใหญ่ ต.เขาไม้แก้ว อ.สีเกา จ.ตรัง ประมาณ 3 กิโลเมตร พื้นที่เกาะมีประมาณ 12 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ เขตบ้านบางค้ำควา ต.เขาไม้แก้ว อ.สีเกา จ.ตรัง

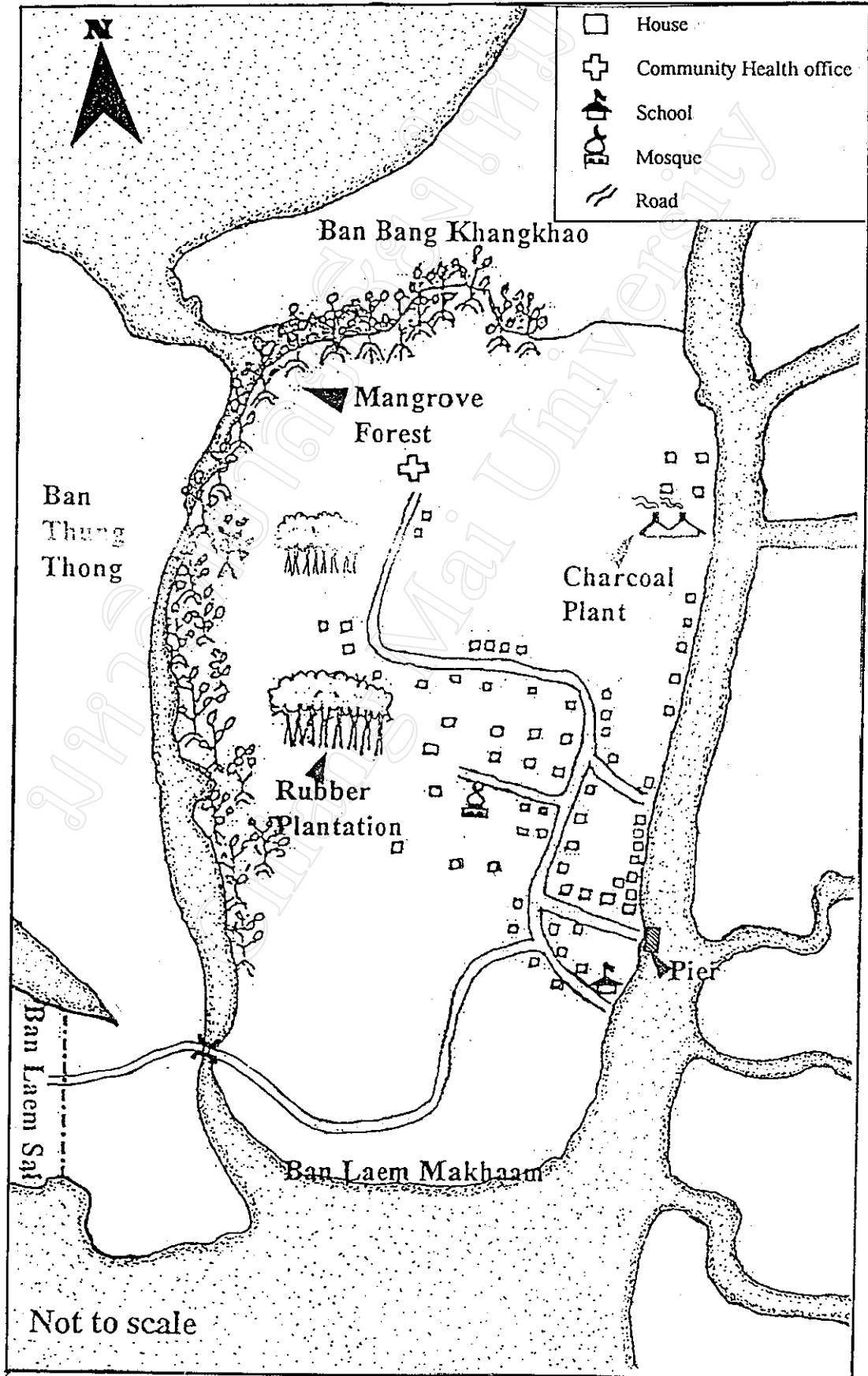
ทิศใต้ เขตชายฝั่งทะเลบ้านทุ่งขี้เหล็ก ต.เขาไม้แก้ว อ.สีเกา จ.ตรัง

ทิศตะวันออก เขตบ้านแหลมไทร ต.เขาไม้แก้ว อ.สีเกา จ.ตรัง

ทิศตะวันตก เขตตำบลเขาไม้แก้ว อ.สีเกา จ.ตรัง

แผนที่บ้านแหลมมะขาม

4.1.2 โครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่

1) การคมนาคม หมู่บ้านจะอาศัยการคมนาคมทางเรือ และโดยสารยานพาหนะอื่น ๆ เช่น รถจักรยานยนต์เพื่อจะไปติดต่อกับสังคมภายนอก และในด้านการติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงได้มีการเรียกร้องที่จะสร้างถนน ซึ่งเป็นถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ระยะแรกหน่วยงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) เข้ามาช่วยเหลือ แต่ล่าช้ามาก เพราะกระบวนการดำเนินงานของรัฐที่ต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มากมาย จะต้องเสนอต่อรัฐมนตรี กว่าจะได้รับการอนุมัติพิจารณา พลังของชาวบ้านในการที่จะได้มาซึ่งปัจจัยพื้นฐานดังกล่าว จึงช่วยกันเรียกรายเงินจากหมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้านบนเกาะ คือ บ้านทุ่งทอง บ้านแหลมไทร บ้านบางค้ำควาและบ้านแหลมมะขาม โดยเงินดังกล่าวใช้เป็นค้ำนำมัน ค่าจ้างในการขุดถนน ด้วยความร่วมมือดังกล่าวจึงเกิดถนนเชื่อมระหว่าง 4 หมู่บ้าน ซึ่งมีลักษณะเป็นถนนดินยกระดับ สำหรับถนนในหมู่บ้านแหลมมะขามนั้นจะมีลักษณะเป็นถนนทางเท้าที่ทำจากอิฐเป็นสายยาว ส่วนหนึ่งจะได้รับการช่วยเหลือของอำเภอและจังหวัด ซึ่งช่วยเป็นการภายใน เป็นงบประมาณส่วนตัวและการประชาสัมพันธ์ข่าวในการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อจัดการทำให้การเดินทางสามารถเชื่อมถึงกันได้ในแต่ละหลังคาเรือน

2) ไฟฟ้า จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนเกาะ ห่างจากแผ่นดินใหญ่ ทำให้ปัจจัยพื้นฐานในส่วนของไฟฟ้ายังเข้าไปไม่ถึง และเนื่องจากต้องใช้งบประมาณสูงมากในการใช้เสาปักในพื้นที่ป่าชายเลน และพื้นน้ำ ก่อนที่จะถึงหมู่บ้าน แต่ตอนนี้การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จ.ตรัง กำลังพิจารณางบประมาณซึ่งคาดว่าจะในอนาคตอีกประมาณ 2-3 ปีข้างหน้า ชาวบ้านจะได้มีไฟฟ้าใช้ทั่วครัวเรือน ในปัจจุบันหมู่บ้านแก้ปัญหาเรื่องไฟฟ้า โดยการใช้เครื่องปั่นไฟ ซึ่งในหมู่บ้านมีประมาณ 40-50 เครื่อง บางบ้านในระบบเครือญาติก็จะใช้ร่วมกัน แต่ก็มีบางบ้านที่ยังใช้ตะเกียงอยู่

3) แหล่งน้ำ จากสภาพพื้นที่ที่ล้อมรอบด้วยน้ำ ซึ่งเป็นน้ำกร่อยและน้ำเค็ม จึงไม่สามารถนำมาอุปโภค บริโภค ภายในหมู่บ้านได้ ชาวบ้านจะใช้น้ำจากการขุดบ่อน้ำตื้นในบริเวณพื้นที่ของหมู่บ้าน ใช้เป็นแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ ซึ่งมีทั้งบ่อสาธารณะและขุดส่วนตัวแล้วแต่กำลังของครัวเรือนไหนจะจัดหามาได้ และนอกจากนั้นก็จะมีอุปกรณ์สำหรับกักเก็บน้ำฝนไว้บริโภคอีกด้วย ส่วนน้ำประปานั้น ทางกรมได้ดำเนินการเดินท่อน้ำเข้าไปในหมู่บ้านแล้ว แต่ยังไม่เปิดบริการ ซึ่งคาดว่าไม่นานก็คงจะสามารถเปิดใช้ได้ และได้มีเจ้าหน้าที่จาก รพช. เข้ามาอบรมการใช้ น้ำ เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ในการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

4) บริการสาธารณสุขในหมู่บ้าน บ้านแหลมมะขามมีโครงสร้างด้านสาธารณสุขในพื้นที่ซึ่งประกอบไปด้วย

4.1) มัสยิดหรือสุเหร่า 1 แห่ง ซึ่งเป็นศาสนสถานแห่งเดียวในหมู่บ้าน สำหรับทำพิธีทางศาสนา

4.2) โรงเรียน 1 โรง คือ โรงเรียนบ้านแหลมมะขาม ซึ่งปัจจุบันได้ขยายโอกาสทางการศึกษาแก่เยาวชนในหมู่บ้าน จากเดิมนั้นมีแค่ระดับประถมศึกษา ปัจจุบันได้ขยายโอกาสทางการศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอน ต้น

4.3) สถานีอนามัย 1 แห่ง ซึ่งจะรับผิดชอบดูแลการสาธารณสุขของหมู่บ้าน 4 หมู่บ้านในละแวกเดียวกัน ในการทำงานจะมีเจ้าหน้าที่ประจำสถานี จำนวน 4 คน คอยให้บริการแก่ชาวบ้าน ในช่วงปี พ.ศ. 2535-2537 มี อาสาสมัครเข้าช่วยเหลือรณรงค์เกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานของหมู่บ้าน คัดกรองผู้ป่วยขั้นต้น เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารมูลฐาน ถ่ายทอดความรู้แก่ ชาวบ้าน และได้มีการสร้างห้องส้วม และบริการแก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน

4.4) ป้อมตำรวจ 1 แห่ง ประจำอยู่ในหมู่บ้าน คอยรักษาความสงบในหมู่บ้านจะมีนายตำรวจมาประจำประมาณ 2-3 คน

4.5) ศาลาเอนกประสงค์ 2 แห่งคือ ศาลาเอนกประสงค์ กนช. ซึ่งเป็นศาลาที่โครงการกองทุนเพื่อความมั่นคงของชาติได้เข้ามาสร้างขึ้น และรับสมาชิกในหมู่บ้านเข้าร่วมโครงการ ศาลาแห่งนี้ประโยชน์แก่ชาวบ้านในการประชุมพบปะพูดคุย อีกหนึ่งแห่งคือ ศาลาเอนกประสงค์โรงซ่อมเครื่องมือประมง ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นมาในช่วงแรก มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นที่สำหรับซ่อมเครื่องมือเครื่องจักรในการทำประมง แต่ระยะหลังหันมาใช้ในกิจกรรมการประชุมพบปะของชาวบ้านเช่นกัน ในส่วนของการซ่อมเครื่องมือก็ยังมีอยู่บ้างแต่ก็ไม่มากนัก

4.6) ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง ซึ่งเกิดจากการเข้ามาพัฒนาของนักศึกษาจากสถาบันมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์เนื่องจากไม่มีผู้ดูแล จึงย้ายไปตั้งไว้ที่บ้านของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทำให้ดูแลได้ง่ายขึ้น

4.7) ท่าเทียบเรือ 1 แห่ง ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับหมู่บ้าน เพราะการคมนาคมหลักจะใช้ทางเรือ และจำเป็นต่อการประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน ท่าเทียบเรือที่มีอยู่สร้างขึ้นเมื่อปี 2534 โดยกรมประมงเป็นผู้ช่วยเหลือในการก่อสร้าง

4.8) แพลตเล็ก ๆ 2 แห่ง เป็นแพลตาของคนในหมู่บ้าน และจะรับซื้อสัตว์น้ำที่ชาวประมงหามาได้ แล้วทำการส่งไปขายยังแพลตาใหญ่ที่ อ.กันตัง อีกต่อหนึ่ง

4.9) โรงถ่าน 2 โรง เป็นโรงถ่านของนายทุนในเมืองที่ได้รับสัมปทานป่า ปัจจุบันตั้งแต่ได้ยกเลิกการสัมปทานป่า ทำให้โรงถ่านหนึ่งในจำนวน 2 โรงถูกปิดไป และอีกโรงที่เหลือยังเปิดอยู่ เพราะยังไม่หมดสัญญาสัมปทาน

4.1.3 ประวัติของหมู่บ้านแหลมมะขามโดยสังเขป

1) ยุคแรก (ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ปี 2445-2485)

การเป็นหมู่บ้านบนเกาะที่เกิดจากการอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านจากบ้านแหลมไทร ในลักษณะของชุมชนขยาย นับตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ส่งผลให้การดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ มีความเคร่งครัดทางศาสนา (อิสลาม) มีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติ และมีวิถีการผลิตโดยให้ความสำคัญกับการทำประมงชายฝั่ง และรับจ้างกระเทาะเปลือกไม้แสมและโกงกางให้กับนายทุนชาวจีน มีการทำนา ทำสวนเป็นอาชีพเสริม ซึ่งให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ทำให้ชาวบ้านบางส่วนต้องนำไปแลกข้าว ทุเรียน หนาก พลู และน้ำมัน จากหมู่บ้านบนฝั่ง เช่น บริเวณตำบลเขาไม้แก้ว ตำบลเขาวิเศษ และตำบลทับเที่ยง นอกจากนี้ยังมีการนำรายได้ที่เป็นตัวเงินจากการรับจ้างไปแลกซื้อสินค้าจากนายทุนชาวจีนที่ได้บรรทุกสินค้าจำพวกข้าวสาร อาหารแห้ง และกาแฟจากประเทศปีนังกลับมาขายด้วย (มณีรัตน์ มิตรประสาธ, 2535)

2) ยุคล่มสลายของชุมชน และทรัพยากร

การดำรงชีวิตในลักษณะดังกล่าว ดำเนินไปจนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเหตุให้กิจการของนายทุนชาวจีนต้องหยุดชะงักลง ชาวบ้านต้องเผชิญกับสภาวะวิกฤตการขาดแคลนข้าว และมีชาวบ้านบางส่วนอพยพออกไปจากชุมชนเพื่อหนีภัยสงคราม แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวก็เกิดขึ้นเพียงช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น เพราะหลังจากสงครามสงบลง รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2484 ที่เปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาทำสัมปทานไม้ ตลอดจนได้มีนายทุนชาวจีนจากสุราษฎร์ธานี และนายทุนท้องถิ่นเข้ามาตั้งโรงงานเผาถ่านขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2484 ทำให้มีคนจากพื้นที่ใกล้เคียงอพยพเข้ามาทำงานเป็นแรงงานรับจ้างหลุมถ่านมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนภายในหมู่บ้านดังนี้

ประการแรกคือ มีการดำรงอยู่ของกลุ่มคนที่หลากหลาย ที่สำคัญได้แก่ กลุ่มดั้งเดิม นายทุนท้องถิ่น และกลุ่มแรงงานรับจ้าง ซึ่งหากพิจารณาในระดับผิวเผินแล้ว สามารถกล่าวได้ว่ามีความแตกต่างและมีความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่มบุคคลเหล่านี้ เพราะเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ที่มิบทบาทในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนแก้ไขข้อขัดแย้งในชุมชนมักเป็นสมาชิกของกลุ่มดั้งเดิม และผู้นำทางศาสนา ในขณะที่กลุ่มผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจมักได้แก่ นายทุนท้องถิ่น ซึ่งแม้จะมีได้แสดงบทบาทด้านการกวดขันสมาชิกภายในชุมชนอย่างชัดเจน แต่ด้วยสถานะของการเป็นเจ้าของกิจการหลุมถ่าน และการปล่อยให้ซื้อสินค้า ได้ส่งผลให้นายทุนท้องถิ่นมีอำนาจเหนือชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มประชาชนที่ยากจน เพราะสถานภาพดังกล่าวมีลักษณะเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เกิดโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบอุปถัมภ์ขึ้นในชุมชนนั่นเอง

ประการที่สองคือ การตั้งโรงงานเผาถ่าน โดยเฉพาะการตัดไม้จากป่าชายเลนเพื่อนำมาเผาถ่าน โดยมีเป้าหมายการผลิตเพื่อส่งออกไปขายที่ปีนัง ซึ่งต้องการผลผลิตจำนวนมาก อันเป็นคุณลักษณะเดียวกันกับการผลิตแบบอุตสาหกรรมซึ่งได้ส่งผลให้ชาวบ้านทั้งหมดยึดอาชีพแรงงานรับจ้าง และนำรายได้ที่เป็นตัวเงินไปแลกซื้อสินค้าจากเจ้าของกิจการหลุมถ่าน โดยรวมถึง ข้าว และสิ่งของต่าง ๆ ที่จำเป็นในครัวเรือน ในขณะที่การทำกรประมงชายฝั่ง ได้แปรสภาพเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม สภาวะของการดำรงชีวิตที่ตั้งอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มคนภายในชุมชน และการมีอาชีพเป็นแรงงานรับจ้าง ควบคู่ไปกับการทำประมงเพื่อการบริโภค ในลักษณะดังกล่าว ก็ไม่ส่งผลให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะของทรัพยากรชายฝั่งในระบายนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ จวบจนกระทั่งหลังปี พ.ศ. 2510 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการขยายตัวของการทำประมงบริเวณฝั่งอันดามัน และเริ่มมีนายทุนชาวจีนเข้ามาตั้งแพเพื่อรับซื้อปลาจากชาวบ้าน วิธีการผลิตของชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนกลับไปสู่การทำประมงชายฝั่ง ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มคนชุดแรกที่เปลี่ยนอาชีพไปสู่การทำประมงชายฝั่งคือ ชาวบ้านที่พอมืออันจะกิน ซึ่งได้แก่ สมาชิกของกลุ่มชาวบ้านดั้งเดิมในชุมชน และค่อย ๆ มีชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพไปสู่การทำประมงชายฝั่งมากขึ้นเป็นลำดับ (เนื่องจากการลดลงของป่าไม้ชายเลน ทำให้กิจการโรงเผาถ่านซบเซา) ในขณะเดียวกับที่เจ้าของกิจการแพปลา ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินเพื่อซื้อเรือ เครื่องยนต์ และเครื่องมือจับปลา โดยผ่อนชำระด้วยการหักจากราคาสินค้าที่ชาวบ้านนำมาขายให้กับเจ้าของแพ

จากสภาพของการเปลี่ยนอาชีพดังกล่าว ดำเนินมาจนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ด้านทรัพยากรชายฝั่งทะเลขึ้น โดยปริมาณไม้ลดลง สภาพป่าชายเลนมีลักษณะเสื่อมโทรม ปริมาณสัตว์น้ำลดลง เนื่องมาจากการขยายตัวของการทำประมงพาณิชย์ ทำให้ชาวบ้านที่ยากจนซึ่งหากินบริเวณริมฝั่งด้วยเครื่องมือพื้นบ้าน ไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้เพียงพอต่อการบริโภค

3) ยุคปฏิวัติทรัพยากรโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523)

การเปลี่ยนแปลงความอุดมสมบูรณ์ในท้องทะเล และวิถีชีวิตของคนในชุมชนดังกล่าวได้คงอยู่ภายใต้การสังเกตของชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง มีทั้งผู้อาวุโส คนหนุ่ม ผู้นำทางศาสนา และชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้รวมตัวกันถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ที่ชาวบ้านประสบอยู่และต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ต้องชักชวนให้ชาวบ้านเลิกใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ทำลายทรัพยากรที่เอื้อต่อการมีอยู่ของสัตว์ทะเล วิธีการดำเนินการให้ชาวบ้านเลิกใช้เครื่องมือดังกล่าวอาศัยการพูดคุยกัน โดยเฉพาะทำในวันทำพิธีละหมาดวันศุกร์ของทุกสัปดาห์ ถึงแม้ว่าในตอนแรกที่จะมีผู้คัดค้านบ้าง แต่ในที่สุดทุกคนก็ให้ความร่วมมือกันอย่างดียิ่ง เมื่อกิจกรรมแรกประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านแหลมมะขามได้ช่วยกันทำงานด้านการอนุรักษ์ต่อไป เพื่อฟื้นฟูสภาพทรัพยากรชายฝั่งให้เข้าสู่สภาพเดิมมากที่สุด

4.1.4 สภาพสังคม และวัฒนธรรม

1) การศึกษา

ชาวบ้านในหมู่บ้านจะมีระดับการศึกษาตั้งแต่ไม่รู้หนังสือ เขียนชื่อตัวเองและอ่านหนังสือไม่ได้ จนถึงระดับสูงสุด คือ มัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และในระยะหลัง ชาวชนจะมีโอกาสได้เรียนหนังสือมากขึ้น เนื่องจากมีโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งการศึกษาของชาวชนหรือชาวบ้านนั้นจะขึ้นอยู่กับฐานะและรายได้ของครอบครัว ถ้าครอบครัวไหนที่มีฐานะหรือรายได้พอที่จะส่งเสียให้บุตรหลานเรียนได้ก็จะส่งให้ไปเรียนปอเนาะ เป็นโรงเรียนที่อยู่ต่างจังหวัด การเรียนจะเน้นไปทางศาสนา ตามประเพณี และความเชื่อ จากการศึกษาในโรงเรียนที่ชาวบ้านได้รับน้อย ทำให้ทางการเข้ามาให้ความรู้ฝึกอบรมด้านวิชาชีพต่างๆ ได้แก่

- การฝึกอบรมด้านอาชีพ เช่น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การค้า การตลาด
- การฝึกอบรมด้านการศึกษา เช่น การจัดการศึกษาทางวิทยุ วิทยุกระจายเสียง การรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือ จัดกลุ่มสนใจ
- การฝึกอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรม และหน้าที่พลเมือง
- การฝึกอบรมด้านความมั่นคงของชาติ (กนช.)
- การฝึกอบรมด้านสุขภาพอนามัย เช่น อบรมแม่บ้าน โภชนาการ อนามัยแม่และเด็ก เป็นต้น

2) อาชีพ

ชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำประมงเป็นหลัก นอกจากนั้นก็ยังมี การทำสวนยางพารา การเลี้ยงสัตว์ ก็จะมีทั้งการเลี้ยงสัตว์บก ได้แก่ วัว แพะ ไก่ เป็ด และมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้แก่ การเลี้ยงปลาในกระชัง ปลาที่เลี้ยงส่วนใหญ่ก็จะเป็นปลาเก๋า เพราะมีราคาดี และเลี้ยงง่าย จึงเป็นที่นิยมของชาวบ้าน การค้าขาย (ร้านค้าเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน) และรับจ้างทั่วไป เช่น หารับส่งคนโดยสาร รับจ้างเลี้ยงกุ้งในท้องถิ่นอื่น ๆ โดยส่วนมากคนที่รับจ้างเลี้ยงกุ้งจะไปรับจ้างในต่างท้องถิ่นที่เขาว่าจ้างมา และจะไปกินทั้งครอบครัว แรงงานในส่วนของมารับจ้างจะเป็นกลุ่มวัยรุ่นเสียเป็นส่วนใหญ่ ถ้าช่วงไหนไม่ค่อยมีงาน ก็จะเกิดภาวะการว่างงานบ้าง และจะหันไปทำประมงซึ่งเป็นอาชีพที่พอจะทำให้มีรายได้ และมีอาหารบริโภคได้ตลอด

3) วัฒนธรรม ประเพณี

ชาวบ้านในหมู่บ้านโดยส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม มีเพียง 3 ครอบครัวเท่านั้นที่เป็นไทยพุทธ เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมประเพณีก็จะจะเป็นไปตามความเชื่อในศาสนิกเหมือน ๆ กับชุมชนทั่ว ๆ ไป ซึ่งจะกล่าวได้ดังนี้ (คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, 2532)

3.1) เกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่ม ชาวบ้านจะไม่รับประทานและไม่แต่งตั้งเนื้อสุกร ไม่รับประทานเนื้อสัตว์บางชนิดที่ไม่ได้เชือดตามหลักทางศาสนา ไม่รับประทานสัตว์บางชนิดที่ต้องห้ามตามที่ระบุไว้ในพระคัมภีร์อัลกุรอาน ไม่ดื่มสุราเมรัย และสิ่งมีนเมา เช่น ยาเสพติด กัญชา ฝิ่น เป็นต้น ไม่จำหน่ายและให้เป็นของกำนัลของขวัญ จะถือว่าเป็นการดูหมิ่นอย่างรุนแรง หากมีใครนำมาให้ หลอกให้รับประทาน หรือดื่ม หรือนำภาชนะของเขาไปในสิ่งที่ต้องห้ามเหล่านั้น

3.2) ภาษา ชาวบ้านในบ้านแหลมมะขามจะใช้ภาษาได้เป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่มีการใช้ภาษาอาหรับในการสื่อสารกัน ชาวบ้านจะต้องเรียนรู้พระคัมภีร์อัลกุรอาน เพื่อใช้ในการประกอบศาสนกิจประจำวัน ซึ่งสามารถเขียนภาษาอาหรับและภาษาอาหรับได้บ้าง

3.3) การแต่งกาย ตามหลักการของศาสนาอิสลามสตรีจะต้องแต่งกายมิดชิด นุ่งโจร่ง ป่าเต๊ะกรอมเท้าและสวมเสื้อดอก พร้อมกับมีผ้าคลุมศรีษะ แต่ชาวบ้านในหมู่บ้านแหลมมะขามมีการแต่งกายธรรมดา นุ่งผ้าโจร่ง ใส่รองเท้าธรรมดา ส่วนผู้ชายก็แต่งตามสมัยใหม่ นุ่งกางเกงใส่เสื้อธรรมดา การสวมหมวกจะสวมเมื่อมีการทำพิธีละหมาด

3.4) การไปมาหาสู่กัน ชาวบ้านนิยมมีการเยี่ยมเยียนเมื่อมีการเกิด การเจ็บ การตาย ทั้งนี้ถือเป็นหลักศาสนาอิสลามด้วย โดยเฉพาะการเจ็บและการตายจะมีความสำคัญมากกว่าการเกิด การเข้าไปในบ้าน ก่อนจะขึ้นบ้านต้องถอดรองเท้าหรือล้างเท้าเสียก่อน เพราะชาวมุสลิมจะต้องรักษาความสะอาด และบริเวณบ้าน ไม่เลี้ยงสุนัข เพราะถือว่าน้ำลายสุนัขสกปรกอาจจะไปเลียภาชนะหรือกินอาหารทำให้เกิดความสกปรก

3.6) การทำความเคารพ ชาวบ้านจะทำการสัมผัสมือทั้งสองข้างด้วยกัน สำหรับหญิงต่อหญิง และชายต่อชาย ถ้าระหว่างหญิงต่อหญิงจะต้องรองมือด้วยผ้า เพื่อไม่ให้เนื้อต่อเนื้อสัมผัสกัน ถือตามหลักการทางศาสนา ที่มีให้หญิงชายที่ไม่แต่งงานกันจะถูกเนื้อต้องตัวกันไม่ได้

3.7) ศาสนาสถาน ในหมู่บ้านจะมีมัสยิดหรือสุเหร่าเป็นศาสนสถานประจำหมู่บ้านของตน ประเพณีที่สำคัญเห็นจะได้แก่ เทศกาลถือศีลบวชในเดือนรอมฎอน ซึ่งเป็นเดือนแรกของปีใหม่ โดยจะดูจากข้างขึ้นข้างแรม โดยมีประเพณีว่า ในกลางวันจะไม่รับประทานอาหารหรือน้ำใดๆเลย นอกจากนั้นก็ยังมีพิธีกรรมทางศาสนาประจำทุกวันศุกร์ ซึ่งนอกจากจะทำพิธีทางศาสนาแล้วยังเป็นการเข้าประชุมพบปะร่วมกันของคนในหมู่บ้าน วัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านที่เป็นไปตามความเชื่อทางศาสนานั้น จะมีกฎเกณฑ์ การลงโทษผู้ฝ่าฝืน เช่น ในกรณีที่ชาวบ้านทำผิดต่อกฎเกณฑ์ทางศาสนา เช่น การดื่มของมีนเมา ถ้าผู้กระทำความผิดนั้น ผู้นำศาสนาจะลงโทษโดยการไม่ทำพิธีต่างๆ ให้ เช่น พิธีการตาย นอกจากนั้นจะไม่ได้ความร่วมมือจากเพื่อนบ้านคนอื่นเหมือนเป็นการตัดความเกี่ยวข้องกันโดยสิ้นเชิง

4) การปกครอง

บ้านแหลมมะขาม ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ต.เขาไม้แก้ว อ.เสเกา จ.ตรัง มีประชากรทั้งหมด 116 ครัวเรือน จำนวน 593 คน บ้านแหลมมะขามเป็น 1 ในจำนวน 4 หมู่บ้านที่อยู่บนเกาะซึ่งห่างจากแผ่นดินใหญ่ มีพื้นที่ทั้งหมด 1,940 ไร่ (กทช.2ค, 2539) มีผู้นำท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย

- กำนันประจำตำบล นายประจบ มั่นลิ้ว
- ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 นายสมหมาย หมาดทิ้ง ซึ่งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วน

ตำบลโดยตำแหน่ง

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนที่ 1 นายสมชัย เหล็กเกิดผล ฝ่ายปกครอง
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 นายไพรัตน์ รัญวาสี ฝ่ายปกครอง
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนที่ 3 นายเพ็ญยู นวลศรี ฝ่ายรักษาความสงบ
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 นายอรุณ วาราช ฝ่ายรักษาความสงบ
- สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับจากการคัดเลือกจำนวน 2 คน คือ

นายอุเสิน หมิ่นทองวาริ และนายบุญชู เหล็กเกิดผล

การทำงานของผู้นำท้องถิ่นและคณะจะเป็นไปในลักษณะที่ช่วยเหลือกันและมีการแบ่งภาระหน้าที่ที่ตามตำแหน่ง นอกจากนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม ชีวิตความเป็นอยู่ส่วนหนึ่งจะเป็นไปตามศาสนกิจ ซึ่งจะมีผู้นำศาสนาคอยดูแลในการพัฒนาชุมชนส่วนหนึ่งด้วย และในส่วนของศาสนาก็จะมีคณะกรรมการศาสนา ซึ่งจะประกอบไปด้วย

- โต๊ะอิหม่ามคนที่ 1 นายตะโอด วาราช
- โต๊ะอิหม่ามคนที่ 2 นายปะบูน นวลศรี
- กรรมการทั้งหมด 15 คน

บุคคลเหล่านี้มีความสำคัญมากในการพัฒนาชุมชนให้มีความสงบ และมีบทบาทอย่างมากต่อการจัดการทรัพยากรของพื้นที่ เพราะบุคคลเหล่านี้จะชักจูงให้ชาวบ้านรู้จักอนุรักษ์หวงแหนทรัพยากรของพื้นที่ เพื่อให้มีใช้ตลอดไป

นอกจากนี้ชุมชนยังมีระบบของความเป็นเครือญาติและการเคารพผู้อาวุโส ซึ่งเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่ใช้ในการปกครองของท้องถิ่น ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ได้แก่ บังสิน ป๊ะบูน และลุงสันตะ แต่ถ้ามีการตัดสินใจเกี่ยวกับผลประโยชน์จากภายนอกนั้นชาวบ้านจะมอบความไว้วางใจให้เป็นบทบาทของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน แต่ทั้งนี้ก็ยังคงใช้มัสยิดเป็นสถานที่ในการปรึกษาหารือกับสมาชิกของหมู่บ้านด้วย ซึ่งในระยะหลังหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาทำงานพัฒนาหมู่บ้านพร้อมกับงบประมาณทำโครงการต่างๆ ค่อนข้างมาก เช่น งบประมาณกองทุนกู้ยืมเพื่อการทำประมง งบประมาณกองทุนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

และงบประมาณกองทุนสืบทอดของกรมประมง โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลอันดามันของมหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ร่วมกับสมาคมหยาดฝน ดังนั้นการกระจายผลประโยชน์จะต้องทำอย่างทั่วถึง ส่ง ผลให้สมาชิกในหมู่บ้านมีการตรวจสอบการใช้งบประมาณทุกครั้งเพื่อความบริสุทธิ์ยุติธรรมและ ความสบายใจของทุกฝ่าย

5) การรวมกลุ่มทางสังคม

การรวมกลุ่มทางสังคมของชุมชนบ้านแหลมมะขาม มีอยู่ 2 ลักษณะคือ กลุ่มที่เกิดจาก การรวมกลุ่มของชาวบ้านที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติที่คล้ายคลึงหรือมีความเกี่ยวข้องกัน โดยไม่มี การจัดตั้งอย่างเป็นทางการ เกิดขึ้นจากการรวมพลังของชาวบ้านพลังในการต่อรองความเป็นธรรม ในสังคม เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งที่ชาวบ้านหวงแหนไว้ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไปยังรุ่นลูกหลาน การพยายามให้มีการรวมกลุ่มเป็นก้าวแรกที่ประสบ ความสำเร็จและอาจมีอุปสรรคบ้าง แต่ส่งผลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และกลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ การรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อการทำประมง ได้แก่

5.1) กลุ่มน้ำมัน เกิดขึ้นจากการเล็งเห็นปัญหาของชาวประมงในการประกอบ อาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่ต้องอาศัยน้ำมัน และต้องพึ่งพาพ่อค้า คนภายนอกตลอด เกิดการเอารัดเอาเปรียบ จากคนเหล่านั้นในเรื่องของราคา จึงได้มีการรวมตัวกันขึ้น เพื่อจัดซื้อน้ำมันในราคาที่ เป็นธรรมแก่ ชาวประมงของหมู่บ้าน ระยะแรกมีชาวบ้านเข้าเป็น สมาชิกหลายคน แต่เนื่องจากมีปัญหาในการจัด การของกลุ่ม ประกอบกับสมาชิกไม่ค่อยมีความรู้ในเรื่องการแบ่งสรรผลกำไร จึงมีการถอนหุ้นออก ไป ในปัจจุบันมีสมาชิกเหลืออยู่ 10 หุ้นๆ ละ 200 บาท ใน 1 ปี จะมีการปันผลกำไรหนึ่งครั้ง

5.2) กลุ่มแม่บ้าน เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นจากการส่งเสริมของสมาคมหยาดฝน เป็นการรวมกลุ่มผู้หญิงภายในชุมชน โดยมีกิจกรรมหลักคือการทำหัตถกรรมและแปรรูปผลผลิต จากการทำประมง เช่น การทำปลาแห้ง การถนอมอาหารทะเล นอกจากนั้นกลุ่มแม่บ้านมีบทบาท สำคัญในการช่วยเหลือกิจกรรมของหมู่บ้านในหลายๆ ด้าน เช่น งานบุญ งานศพ งานแต่งงาน เป็นต้น และมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในชุมชนอีกด้วย

5.3) กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง เริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ. 2531 จนถึงปี พ.ศ. 2536 จาก การเข้าไปให้ความรู้ในการเลี้ยง การจัดการ และให้ทุนสนับสนุนของกรมประมงและสมาคมหยาด ฝน ซึ่งเป็นระยะแรกของการเลี้ยงปลาในกระชัง ในระยะหลังการรวมกลุ่มการเลี้ยงปลาในกระชัง ประสบปัญหาการจัดการช่นการขาย กฎระเบียบต่างๆ ของกลุ่ม ทำให้ชาวบ้านหันมาเลี้ยงแบบเดี่ยว มาจนถึงปัจจุบัน

5.4) กลุ่มเงินทุนหมุนเวียน เป็นโครงการของกรมประมง เกิดขึ้นในปี 2532 ดำเนินการจนถึงปี 2535 โดยรัฐให้เงินทุนหมุนเวียนแก่กลุ่มในวงเงิน 1 แสนบาท ให้กู้ครั้งละ 2,000

บาท หรือมากกว่าได้ในบางกรณี ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย มีสมาชิกจำนวน 37 คน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการให้เงินทุนนี้ เพื่อช่วยลดหนี้สินของชาวบ้านจากการเป็นลูกหนี้ของแพปลา นอกจากนั้นมีการนำเงินไปใช้ในการซื้ออุปกรณ์ประกอบอาชีพประมง เป็นต้น

5.5) กลุ่มโครงการกองทุนเพื่อความมั่นคงของชาติ (กนช.) สมาชิกในโครงการรวมทั้ง 4 หมู่บ้าน ประมาณ 100 กว่าครัวเรือน ในส่วนของบ้านแหลมมะขามมีสมาชิกประมาณ 80 กว่าครัวเรือน ซึ่งการเข้าเป็นสมาชิกของโครงการ จะได้รับการฝึกอบรม ส่งเสริมอาชีพ ประโยชน์ที่สมาชิกเคยได้รับมาก็คือ การเขียนโครงการเสนอ เพื่อขอनावัวมาเลี้ยงในหมู่บ้าน และได้รับการส่งเสริมให้เลี้ยงตามข้อเสนอดังกล่าว โดยทางโครงการได้ส่งพันธุ์วัวมาให้เลี้ยง จำนวน 30 ตัว ซึ่งแม้ว่าในตอนนี้ได้สิ้นสุดโครงการแล้ว แต่ก็ยังมีการดำเนินงานการเลี้ยงวัวต่อมาจนถึงปัจจุบัน

การรวมกลุ่มของชุมชนเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชน รวมทั้งยังสามารถเผยแพร่ประสบการณ์การทำงานไปสู่กลุ่มอื่นๆ นอกหมู่บ้านสร้างความร่วมมือระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งก่อให้เกิดกลุ่มพลังที่กว้างขวางขึ้น และเป็นประโยชน์อย่างมากในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งด้านสิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรของท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

4.1.5 ระบบเศรษฐกิจ

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำประมงเป็นหลัก นอกจากนั้นก็ยังมีการทำสวนยางพารา การเลี้ยงสัตว์ ก็จะมีทั้งการเลี้ยงสัตว์บก ได้แก่ วัว แพะ ไก่ เป็ด และมีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้แก่ การเลี้ยงปลาในกระชัง การค้าขาย (ร้านค้าเล็กๆ ในหมู่บ้าน) และรับจ้างทั่วไป เช่น เรือรับส่งคนโดยสาร รับจ้างเป็นคณงานโรงถ่าน รับจ้างกึ่ง เพราะฉะนั้นสภาพเศรษฐกิจของพื้นที่โดยรวมก็จะมีลักษณะดังต่อไปนี้

1) อาชีพ

ในส่วนของการประกอบอาชีพของชุมชนซึ่งได้แก่ การทำประมง การเลี้ยงสัตว์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การทำสวนยางพารา ชาวบ้านจะได้รับความรู้ในด้านการผลิตจากหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมประมง จะเข้ามาช่วยเหลือในส่วนที่เกี่ยวกับเงินทุนในการทำประมง เพื่อที่จะจัดหาอุปกรณ์เกี่ยวกับการทำประมง อาทิเช่น เรือ เครื่องมือ อุปกรณ์อื่นๆ นอกจากนั้นก็ยังมีหน่วยงานของเอกชน เช่น สมาคมหยาดฝน จะเข้ามาช่วยเหลือในส่วนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมให้มีการตั้งกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง เทคนิคการสร้างกระชังเลี้ยงปลา วิธีการเลี้ยงปลา ต้นทุนที่ใช้ในการทำกระชังจนชาวบ้านสามารถนำมาปฏิบัติ ซึ่งก็ได้ผลดีพอสมควร สามารถนำออกขาย และบริโภคในครัว

เรือนได้อีกด้วย และในส่วนของ การเลี้ยงสัตว์ ได้มีการส่งเสริมจากปศุสัตว์อำเภอในเรื่องของพันธุ์สัตว์ เช่น การเลี้ยงวัว แพะ ไก่ และเปิดแก่งชาวบ้าน โดยส่วนใหญ่เลี้ยงไว้บริโภคในครัวเรือน หรือแจกจ่ายภายในหมู่บ้าน ส่วนการทำสวนยางพารานั้นก็มีการทำกันน้อยใช้ทุนของตัวเองในการผลิต และการประกอบอาชีพต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น การใช้แรงงานจะเป็นแรงงานในครัวเรือนโดยส่วนใหญ่

2) รายได้

รายได้ส่วนใหญ่ของชาวบ้านจะมาจากการทำประมง เลี้ยงแล้วมีรายได้ครัวเรือนละ 40,000 บาทต่อปี (กช.2ค.2539) หรือ ประมาณ 3,500 บาทต่อเดือน ซึ่งนับว่าเป็นรายได้ที่พอเพียงสำหรับการดำรงชีพ เพราะชาวบ้านจะมีรายได้จากอาชีพอื่นๆ ถือเป็นรายได้เสริมที่แต่ละครัวเรือนสามารถผลิตได้

กล่าวโดยสรุป พื้นที่บ้านแหลมมะขามมีลักษณะคล้ายเกาะ การคมนาคมติดต่อกับชุมชนภายนอก ต้องอาศัยการคมนาคมทางเรือ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม มีเพียง 3 ครัวเรือนเท่านั้นที่เป็นไทยพุทธ เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมประเพณีก็จะไปตามความเชื่อในศาสนาอีกเหมือน กับชุมชนอิสลามทั่วไป โดยใช้มัสยิดอันเป็นศาสนสถานประจำหมู่บ้าน ซึ่งนอกจากจะทำพิธีทางศาสนาแล้วยังเป็นการเข้าประชุมพบปะร่วมกันของคนในหมู่บ้าน การปกครองของบ้านแหลมมะขามจึงมีทั้งการปกครองส่วนท้องถิ่นและการปกครองโดยคณะกรรมการศาสนาประกอบกัน ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีบทบาทอย่างมากต่อการจัดการทรัพยากรของชุมชน

การตั้งถิ่นของชุมชนบ้านแหลมมะขามเริ่มขึ้นในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยอพยพมาจากบ้านแหลมไทรในลักษณะครอบครัวขยาย จึงได้ส่งผลให้การดำรงชีวิตของคนในชุมชนแห่งนี้ มีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากบรรพบุรุษ มีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติ และมีการผลิตโดยให้ความสำคัญกับการทำประมงชายฝั่ง เพราะชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งป่าชายเลน แนวปะการัง แหล่งหญ้าทะเลและสัตว์น้ำ มีการแลกเปลี่ยนอาหารกับชุมชนอื่นจนเกิดเป็นคำกล่าวที่ว่า “เกลอเขา-เกลอนา-เกลอเล” จนกระทั่งรัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2484 ที่เปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาทำสัมปทาน ไม้รวมถึงการตั้งโรงงานเผาถ่านในหมู่บ้าน ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านหลายประการ เช่น การดำรงอยู่ของกลุ่มคนที่หลากหลายทำให้เกิดความแตกต่างและมีความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน การตั้งโรงงานเผาถ่านได้ทำให้ชาวบ้านทั้งหมดเปลี่ยนมายึดอาชีพแรงงานรับจ้างแทนการทำประมงชายฝั่ง จวบจนหลังปี พ.ศ.2510 ซึ่งเป็นช่วงที่มีนายทุนชาวจีนเข้ามาตั้งแพเพื่อรับซื้อปลาจากชาวบ้าน และได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินเพื่อซื้อเรือ เครื่องยนต์ และเครื่องมือจับปลา โดยผ่อนชำระด้วยการหัก

จากราคาของสัตว์น้ำที่ชาวบ้านนำมาขายให้กับเจ้าของแพ วิธีการผลิตของชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนกลับไปสู่การทำประมงชายฝั่งอีกครั้ง

จากสภาพของการเปลี่ยนอาชีพดังกล่าวดำเนินมาจนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ด้านทรัพยากรชายฝั่งทะเลขึ้น โดยปริมาณปลาไม่ลดลงทำให้สภาพป่าชายเลนมีลักษณะเสื่อมโทรม ปริมาณสัตว์น้ำลดลงเนื่องมาจากการขยายตัวของการทำประมงพาณิชย์เพื่อตอบสนองราคาสัตว์น้ำของตลาดที่สูงขึ้น ในขณะที่ความอุดมสมบูรณ์ในท้องทะเลหน้าบ้านแหลมมะขามก็ลดลงเช่นกัน ทำให้ชาวบ้านซึ่งหากินบริเวณริมฝั่งด้วยเครื่องมือพื้นบ้านไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้เพียงพอต่อการบริโภค สภาพการณ์ดังกล่าวได้ตกอยู่ภายใต้การสังเกตของชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง มีทั้งผู้อาวุโส คนหนุ่ม ผู้นำทางศาสนา และชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้รวมตัวกันถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ที่ชาวบ้านประสบอยู่และต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ต้องชักชวนให้ชาวบ้านเลิกใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ทำลายทรัพยากรที่เอื้อต่อการมีอยู่ของสัตว์ทะเล วิธีการดำเนินการให้ชาวบ้านเลิกใช้เครื่องมือดังกล่าวอาศัยการพูดคุยกันโดยเฉพาะในการทำพิธีละหมาดวันศุกร์ของทุกสัปดาห์ ถึงแม้ว่าในตอนแรกที่จะมีผู้คัดค้านบ้าง แต่ในที่สุดทุกคนก็ให้ความร่วมมือกันอย่างดียิ่ง เมื่อกิจกรรมแรกประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านแหลมมะขามได้ช่วยกันทำงานด้านการอนุรักษ์ต่อไปเพื่อฟื้นฟูสภาพทรัพยากรชายฝั่งให้เข้าสู่สภาพเดิมมากที่สุด ซึ่งในระยะที่ชุมชนได้สังเกตเห็นความสำคัญทางด้านอนุรักษ์นี้ ได้มีการสนับสนุนอาชีพจากภายนอกได้แก่ การให้ทุนสนับสนุนของกรมประมงและสมาคมหยาดฝนเพื่อจัดตั้งกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง โดยการเข้าไปให้ความรู้ในการเลี้ยงและการจัดการ กรมประมง จังหวัดภูเก็ต ได้สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มเงินทุนหมุนเวียน โดยมีวัตถุประสงค์ของการให้เงินทุนกู้ยืมนี้เพื่อช่วยลดหนี้สินของชาวบ้านจากการเป็นลูกหนี้ของแพปลาและการสนับสนุนให้นำเงินไปใช้ในการซื้ออุปกรณ์ประกอบอาชีพประมง การส่งเสริมจากปลุสสัตว์อำเภอในเรื่องของพันธุ์สัตว์ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เลี้ยงไว้บริโภคในครัวเรือน หรือ แจกจ่ายภายในหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งการสนับสนุนอาชีพดังกล่าวนี้เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีการประกอบอาชีพเสริมเพื่อลดกระแสการทำประมงแบบทำลายล้างได้ดียิ่งขึ้น

4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการผสมผสานระหว่างปัจจัยภายนอกและวัฒนธรรมชุมชน อันได้แก่ ระบบการผลิต ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และระบบคุณค่า โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 ระบบการผลิต

การศึกษานี้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในระบบการผลิตที่เกี่ยวข้องกับรายได้ ซึ่งเป็นรายได้ที่มาจากผลการผลิต และปัจจัยการผลิต เพื่อบริโภคในครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก โดยมี การผลิตเพียงพอ และมีปัจจัยดี เป็นปัจจัยจำเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ระบบการผลิตเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อให้เข้าใจในการผลิตของชุมชน จำเป็นต้องทราบถึงสถานการณ์การจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น ซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงสถานการณ์การจัดการทรัพยากรของชุมชน

ระยะเวลา	สถานการณ์
ปี พ.ศ.2445-2485	<ul style="list-style-type: none"> - การเข้ามาอาศัยและทำประมงของชาวจีน - รัฐประกาศพระราชบัญญัติป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ.2484 เปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ - ชาวบ้านแหลมมะขามเข้าไปเป็นแรงงานให้แก่เอกชนผู้รับสัมปทาน
ปี พ.ศ.2489	<ul style="list-style-type: none"> - การเข้ามาตั้งโรงงานเผาถ่าน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงป่าชายเลนและเกิดการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อใช้แรงงานเผาถ่านอีกส่วนใช้แรงงานในเรือประมงของชาวจีน
ปี พ.ศ.2495	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้นำชุมชนเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นของป่าชายเลนในส่วนของชาวบ้านใช้ในชีวิตประจำวัน - มีการตกลงระหว่างชาวบ้าน เจ้าของสัมปทาน และทางการให้เว้นที่ป่าใช้สอยของหมู่บ้าน และได้รับอนุญาต

ปี พ.ศ.2496-2510	- มีการใช้ป่าใช้สอยของชุมชน พอๆ กับป่าสัมปทาน ทำให้ป่าใช้สอยลดลง
ปี พ.ศ.2511-2528	- เกิดวิกฤตการณ์ทรัพยากรชายฝั่ง โดยปริมาณป่าชายเลนลดลงและเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก
ปี พ.ศ.2528	- ชุมชนมีเริ่มการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ตลอดจนการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก ได้แก่ กรมประมง ประมงอำเภอสิเกา สมาคมชายหาดฝน โรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา จ.ตรัง
ระยะเวลา	สถานการณ์
ปี พ.ศ.2531-2532	<p>- เกิดโครงการฟื้นฟูป่าชายเลนเพื่อใช้สอยในชุมชน โดยดึงชาวบ้าน หน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาร่วมกิจกรรม</p> <p>- เกิดโครงการอนุรักษ์และประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์เต่าทะเลที่มาไข่มชายหาดบ้านแหลมมะขาม และขอร้องไม่ให้อวนลากเข้ามา เพราะอาจเป็นอันตรายต่อเต่าทะเลได้</p> <p>- ขอความร่วมมือยกเลิกการทำอวนรุนในหมู่บ้าน</p>
ปี พ.ศ.2534-ปัจจุบัน	- ชุมชนเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรของชุมชน โดยกำหนดระเบียบของชุมชนในการใช้ทรัพยากร ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง และการถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานไปสู่กลุ่มอื่นๆ

จากสถานการณ์การจัดการทรัพยากรของชุมชน และจากการศึกษาพบว่าในอดีตการผลิตของชุมชนเป็นไปในลักษณะการผลิตเพื่อยังชีพที่ทำการเพื่อการบริโภคภายในชุมชนเพียงอย่างเดียว สาเหตุที่ทำให้ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน เนื่องจากภายในปี พ.ศ. 2510 ตั้งแต่ที่มีการตั้งแพปลาจับซื้อสัตว์น้ำ ซึ่งนอกจากนั้นเจ้าของแพปลายังให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินเพื่อซื้อเครื่องมือในการทำประมง และการตั้งราคาสัตว์น้ำให้สูงขึ้นเป็นสิ่งจูงใจ ทำให้ชาวบ้านต่างมุ่งที่จะทำประมงเพื่อส่งขายยังแพปลามากขึ้น อันเนื่องมาจากต้องการปลดหนี้สินและต้องการปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือจากปัจจัยสี่ เป็นเหตุให้สัตว์น้ำมีจำนวนลดลง เพราะชาวประมงต่างก็เลือกใช้เครื่องมือที่ทำลายล้าง เพื่อให้ได้สัตว์น้ำจำนวนมากแล้วส่งขายให้แก่แพปลา

กระทั่งปี พ.ศ.2528 การเปลี่ยนแปลงความอุดมสมบูรณ์ในท้องทะเล ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง มีทั้งผู้อาวุโส คนหนุ่ม ผู้นำทางศาสนา และชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้รวมตัวกันถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ที่ชาวบ้านประสบอยู่และต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ต้องชักชวนให้ชาวบ้านเลิกใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ทำลายทรัพยากรที่เอื้อต่อเครื่องมือของสัตว์ทะเล เริ่มจากการดำเนินการพูดคุยกัน โดยเฉพาะทำในวันทำพิธีละหมาดวันศุกร์ของทุกสัปดาห์ โดยนำสาระที่ได้จากคัมภีร์อัลกุรอานที่ สอดแทรกเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติผนวกเข้าไปเพื่อสร้างความตระหนักให้แก่คนในชุมชน ในที่สุดทุกคนก็ให้ความร่วมมือกันอย่างดียิ่ง ระบบการผลิตของชุมชนจึงได้เริ่มเปลี่ยนไปจากการยกเลิกการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดวิธี รู้จักการถนอมและรู้คุณค่าของทรัพยากรชายฝั่ง

จากพัฒนาการด้านการผลิตตั้งแต่อดีต พบว่าในปัจจุบันการผลิตหลักของชุมชน คือการทำประมง คิดเป็นร้อยละ 88.6 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน นอกจากนี้บางครัวเรือนยังมี การทำสวนยางพารา รับจ้างและค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 40.0 , 20.0 และ 28.5 ตามลำดับ รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางแสดงจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพต่างๆ

ชนิดของอาชีพ	จำนวนครัวเรือน	คิดเป็นร้อยละ
การทำประมง	31	88.6
ทำสวนยางพารา	14	40.0
รับจ้าง	7	20.0
ค้าขาย	10	28.5

บ้านแหลมมะขามมีระบบการผลิตที่เรียกว่า ระบบการผลิตกึ่งยังชีพ สัตว์น้ำที่ได้จากการทำประมง ชาวบ้านได้แบ่งส่วนหนึ่งไว้บริโภคในครัวเรือนและอีกส่วนหนึ่งไว้เพื่อการค้าขาย และรายได้จากการทำประมงโดยเฉลี่ยการออกทำการประมงจะทำสัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง แต่แต่ละครั้งประมาณ 300-500 บาท รายได้จากการผลิตส่วนใหญ่ของชาวบ้านจะมาจากการทำประมง ซึ่งเฉลี่ยแล้วมีรายได้ครัวเรือนละ 40,000 บาทต่อปี (กช.2ค,2539) และรายได้จากอาชีพอื่นๆ ถือเป็นรายได้เสริมที่แต่ละครัวเรือนสามารถผลิตได้ อย่างกรณีการเลี้ยงปลาในกระชังก็ทำรายได้ให้กับผู้เลี้ยงได้อย่างน่าพอใจ เพราะปลาที่เลี้ยง เช่น ปลาก้ามมือเลี้ยงได้ขนาดสามารถขายได้ในราคาสูง ส่วนการทำยางพารานั้น รายได้จะขึ้นอยู่กับหลายๆ ปัจจัย เช่น ราคาที่ขึ้นๆ ลงๆ ตามสภาพดินฟ้าอากาศ และบางคนมีรายได้จากการรับจ้างรับจ้างทั่วไป ซึ่งก็ไม่มากมายอะไรแต่ก็สามารถเลี้ยงครอบครัวอยู่ได้ จากสภาพทรัพยากรที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ชุมชนแห่งนี้มีอาหารเลี้ยงคนในหมู่บ้านได้อย่างเพียงพอ ทำให้ไม่จำเป็นต้องซื้อหามาจากที่อื่น

นอกจากการทำประมงแล้ว ยังมีร้อยละ 40.0 หรือ 14 ครัวเรือนที่มีกิจกรรมการผลิตอื่นๆ เช่น การทำสวนยางพารา โดยจะมีการแปรรูปน้ำ เป็นยางแผ่น เพื่อที่จะได้ราคาดีกว่า

ในหมู่บ้านนี้มีการเปิดร้านค้าทั้งแบบถาวร 5 ร้าน และอีกส่วนที่เหลือ 5 ร้านคือร้านค้าแบบไม่ถาวร ทั้งนี้ภายในชุมชนยังมีร้านค้าชุมชนที่เพิ่งจะจัดตั้ง เมื่อปี พ.ศ.2542 โดยใช้งบประมาณจากโครงการมิยาซาวาที่ได้แจกจ่ายให้แต่ละชุมชน ชุมชนละ 100,000 บาท บ้านแหลมมะขามก็ได้นำเงินส่วนนี้ใช้ในการรวมหุ้น จัดตั้งเป็น สหกรณ์ร้านค้าของชุมชนขึ้น

นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีสถานที่รับซื้อสัตว์น้ำจากคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง เพื่อลำเลียงไปขายให้กับพ่อค้าที่รับซื้อในเขต อ.สิเกา และโรงงานผลิตอาหารกระป๋อง เขต อ.กันตัง ซึ่งจะมีคนส่วนหนึ่งในหมู่บ้านที่ไปทำงานรับจ้างในโรงงานแห่งนี้ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 20.0

ในการทำประมงมีปัจจัยการผลิตหลัก คือ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงและแรงงาน พบว่าในการออกทำการประมง แหล่งทรัพยากรที่ใช้ในการทำมาหากินเป็นพื้นที่สาธารณะ ชุมชนประมงบ้านแหลมมะขามเป็นชุมชนประมงขนาดเล็กพื้นที่ที่จะใช้ในการทำมาหากิน จึงไม่ไกลจากบริเวณบ้านแหลมมะขามสักเท่าไรนัก เพราะนอกจากเรือที่ใช้เป็นเรือหางยาวขนาดเล็กแล้ว เครื่องมือที่ใช้ยังเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ประดิษฐ์เอง โดยมีกรรมวิธีที่ไม่ซับซ้อน เครื่องมือส่วนใหญ่ที่นิยมใช้แต่ละชนิดมีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง คือ ไม่ทำลายแหล่งหญ้าทะเล ป่าชายเลน แหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ และถูกต้องตามขนาดมาตรฐานไม่เป็นการทำลายสัตว์เล็กหรือลูกสัตว์น้ำ และในการออกทำการประมงแต่ละครั้ง แรงงานส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัว บางครั้งก็จะมีสมาชิกในครอบครัวร่วมปฏิบัติด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการถ่าย

ทอดความรู้ในการทำประมงให้แก่สมาชิกด้วยกันได้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งในการผลิตของชุมชนมีปัจจัยการผลิตที่สำคัญดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่

- ทรัพยากรป่าชายเลนชุมชน ป่าในลักษณะนี้ จะจัดอยู่ในประเภทป่าชายเลน เศรษฐกิจ ข. ซึ่งจะอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ และเปลี่ยนสภาพป่าได้ แต่ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ป่าชุมชนในแถบนี้มีเนื้อที่ประมาณ 587 ไร่ บริเวณหมู่บ้านแหลมไทร บ้านทุ่งทอง และบ้านแหลมมะขามรวมกัน แต่ถ้าพิจารณาเฉพาะหมู่บ้านแหลมมะขาม จะมีเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ ซึ่งป่านี้ จะเป็นป่าใช้สอยในหมู่บ้าน การเข้ามาใช้ประโยชน์ จะต้องทำภายใต้กฎเกณฑ์ ที่ชาวบ้านร่วมกันตั้งไว้ ซึ่งการจัดการในส่วนของป่าใช้สอยของหมู่บ้าน ประสบผลเป็นอย่างดี ทั้งนี้ส่วนหนึ่ง ได้รับการช่วยเหลือจากผู้ว่าราชการจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแล ในป่าชุมชนชาวบ้านสามารถใช้พื้นที่นี้เข้าไปทำการประมงได้ อาทิ การเพาะเลี้ยงปลาเก๋าในลำคลองแถบป่าชายเลน เพราะนอกจากความเป็นกรอ-ค้างที่พอเหมาะแล้ว ป่าชายเลนยังช่วยเป็นกำบังลมอีกด้วย ทั้งนี้ยังพบว่าในอดีตก่อนที่ป่าชายเลนจะถูกทำลายอย่างรุนแรงจากการลักลอบตัดไม้และการให้สัมปทานป่าชายเลน ชาวบ้านสามารถใช้เรือหวงปู (ชาวบ้านเรียกว่า หยอง) เพื่อจับปูทะเล ซึ่งส่วนใหญ่ที่อาศัยของสัตว์น้ำชนิดนี้จะอยู่บริเวณป่าชายเลน แต่ในปัจจุบันเครื่องมือชนิดนี้ได้เลิกใช้ไปแล้ว อันเนื่องมาจากความสมบูรณ์ของป่าชายเลนถูกทำลายไปด้วยการสัมปทานป่าชายเลน

- ทรัพยากรประมง ในพื้นที่บ้านแหลมมะขาม จะมีการทำการประมงแยกเป็น

2 ส่วน คือ

1. ประมงทะเล ถือเป็นความอยู่รอด และเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน สร้างรายได้ให้ครัวเรือนต่อปี ประมาณ 40,000 บาท รายได้ดังกล่าวเพียงพอที่จะแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภค บริโภค ที่จำเป็นได้ สัตว์น้ำจากการทำประมงทะเลโดยส่วนใหญ่จะถูกนำมาขายให้แก่แพปลาขนาดเล็กในหมู่บ้าน และจะส่งต่อไปขายห้องเย็นในอำเภอกันตังต่อไป ซึ่งสัตว์น้ำที่ชาวประมงจับได้ รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตารางแสดงปริมาณสัตว์น้ำทะเลที่ผลิตได้ทั้งหมดและอัตราส่วน
การใช้ประโยชน์ของ อ.สิเกา

ชนิดสัตว์น้ำ	ผลผลิตทั้งหมด(ตัน)	ขายสด/บริโภค(%)
ปลาทุ	200,000	100
ปลาลัง	200,000	100
ปลาเลย	96,000	90
ปลาฉลาม	25,000	100
ปลากะเบน	50,000	100
ปลาเบ็ด	250,000	-
กุ้ง	400,000	90
กั้ง	80,000	100
เคย	45,000	90
ปู	180,000	-
หอย	80,000	100
ปลาหมึก	350,000	100
สาหร่ายทะเล	10,000	100
สัตว์น้ำชนิดอื่นๆ	200,000	100
	1,899,600	84.3

ที่มา : สำนักงานประมงอำเภอสิเกา พ.ศ.2539

2. การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง เริ่มแรกของการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในหมู่บ้านเกิดจากการส่งเสริมของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมขยายผล) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มรายได้และพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยให้มีการรวมกลุ่มในการเลี้ยงปลากระชัง หลังจากการเข้ามาขององค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้หน่วยงานของรัฐเริ่มเข้ามาดูแลส่งเสริม โดยประมงอำเภอ ซึ่งนอกจากจะให้มีการรวมกลุ่มเลี้ยงปลากระชังแล้ว ยังมีการส่งเสริมให้เลี้ยงหอย เช่น หอยลาย หอยแมลงภู่ เป็นต้น แต่ลักษณะของการรวมกลุ่มเป็นปัญหาในการจัดการ ระยะเวลาชาวบ้านจึงหันมาเลี้ยงแบบเดี่ยว โดยเลี้ยงประมาณครัวเรือนละ 1 กระชัง และครัวเรือนที่เลี้ยงส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ริมน้ำ เพราะสะดวกในการดูแลและจัดการ สำหรับรายได้จากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำดังกล่าว สามารถช่วยเสริมรายได้อีกทางหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป พบว่าแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านแหลมมะขาม เป็นทรัพยากรชายฝั่งที่มีคุณค่า ชุมชนมีทรัพยากรป่าชายเลนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในการผลิตปัจจัยสี่ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ซึ่งป่าชายเลนยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และอนุบาลสัตว์น้ำ และไม่จากป่าชายเลนสามารถนำมาใช้สอยได้อีกด้วย โดยป่าชายเลนชุมชนมีการจัดการและดูแลรักษาโดยคนในชุมชน มีการกำหนดกฎระเบียบและข้อบังคับไว้ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนต่อไป ซึ่งนอกจากป่าชายเลนแล้ว ทรัพยากรประมงยังถือว่าเป็นความอยู่รอดและเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน สร้างรายได้ให้ครัวเรือนและเพียงพอที่จะแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภค บริโภค ที่จำเป็นได้ นอกจากนี้ชุมชนยังมีรายได้เสริมจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยการส่งเสริมจากสมาคมหยาดฝนและกรมประมง

2) เครื่องมือที่ใช้ในการทำประมง

จากการศึกษาพบว่า การใช้เครื่องมือและวิธีการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้านบ้านแหลมมะขาม สามารถจำแนกเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ใช้ในการทำประมงของบ้านแหลมมะขามได้ดังนี้

2.1) อวนลอยกุ้ง 3 ชั้น

เป็นอวนลอยหน้าดิน ใช้จับกุ้งเป็นหลัก ชาวประมงจะใช้อวน 8-13 ผืนต่อกัน เป็นชุด ผืนๆ หนึ่งจะมีส่วนประกอบ คือ

- เนื้ออวนประกอบด้วยอวน 3 ผืน เนื้ออวนชั้นนอกเป็นอวนในลอน ขนาดเส้นด้าย มีขนาดตา 11.25 เซนติเมตร ลึก 16 ตา เนื้ออวนชั้นในเป็นอวนเอ็นขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.2 มิลลิเมตร ลึก 60 ตา เย็บติดกัน โดยตาอวนชั้นนอก 1 ตาต่ออวนชั้นใน 4 ตา มีตาปะทังบนและล่างเป็นเนื้ออวนโพลีเอททีลีน สีแดง มีขนาดตา 5 เซนติเมตร เย็บติดทั้งด้านบนและล่างด้านละ 2 ตา

- เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่าง ใช้เชือกโพลีเอททีลีนขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4 มิลลิเมตรและ 2.5 มิลลิเมตร ตามลำดับ โดยใช้เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่างอย่างละ 2 เส้นเย็บประกบกัน เชือกคร่าวบนยาว 47 เมตร เชือกคร่าวล่างยาว 48.5 เมตร

- ลูกกะสง เป็นแบบพลาสติกเส้นผ่าศูนย์กลาง 3.8 เซนติเมตร ผูกติดกับสายคร่าวบน ห่างกันลูกละ 49.5 เซนติเมตร อวนผืนหนึ่งใช้ 95 ลูก

- ลูกตะกั่วขนาด 10 กรัม ผูกติดกับสายคร่าวล่างห่างกันลูกละ 20.5 เซนติเมตร อวนผืนหนึ่งใช้ 285 ลูก

วิธีการทำประมง วางอวนในเวลากลางวันของช่วงน้ำใหญ่ (ขึ้น 12 คำถึง

แรม 4 คำ และแรม 14 คำถึงขึ้น 4 คำ) โดยจะวางอวนลอยขวางกระแสน้ำไว้ประมาณ 30 นาทีถึง 1 ชั่วโมง จึงกู้อวน วันหนึ่งชาวประมงจะวางอวน 4 ถึง 6 ครั้ง

2.2) อวนจมปู

เป็นอวนจมหน้าดิน ใช้จับปูน้ำซึ่งเป็นสัตว์น้ำเป้าหมาย ชาวประมงจะใช้อวนประมาณ 10-20 ฟืน นำมาติดต่อกันเป็นชุด ฟืนหนึ่งๆ มีส่วนประกอบคือ

- เนื้ออวนเป็นเนื้ออวนเอ็นขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.25 มิลลิเมตร โดยมีขนาดตา 10 เซนติเมตร ลึก 13-14 ตา ยาว 188-250 เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่างเป็นเชือกโพลีเอทรีลีน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2-3 มิลลิเมตร เชือกคร่าวบนยาว 90-100 เมตร และเชือกคร่าวล่างยาว 100-112 เมตร โดยใช้เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่างอย่างละ 2 เส้นเย็บประกบกัน

- ลูกกะสง เป็นแบบพลาสติก เส้นผ่าศูนย์กลาง 3.8 เซนติเมตร ผูกติดกับสายคร่าวบนห่างกันลูกละ 5-6 เซนติเมตร อวนฟืนหนึ่งใช้จำนวน 14-20 ลูก

- ลูกตะกั่ว หนักลูกละ 10 กรัม ผูกติดกับสายคร่าวล่างห่างลูกละ 48-108 เซนติเมตร อวนฟืนหนึ่งใช้ 104-209 ลูก

- ลูกถ่วง ใช้ก้อนอิฐหรือซีเมนต์น้ำหนักลูกละ 300-500 กรัม ผูกติดกับสายคร่าวล่าง ห่างกันลูกละ 10 เมตร

วิธีการทำประมง อวนจมปูจะทำประมงในเวลากลางคืน โดยจะวางในช่วงเย็นให้อวนอยู่กับที่โดยใช้หินขนาดใหญ่ยึดไว้ให้อวนวางตามกระแสน้ำ วันรุ่งขึ้นจึงทำการกู้อวนแล้วนำไปปลดสัตว์น้ำออกบนฝั่ง อวนจมปูสามารถทำประมงได้ตลอดทั้งปี โดยจะวางอวนในช่วงน้ำตาย คือ ขึ้น 5 คำถึงขึ้น 12 คำและแรม 12 คำ มีแหล่งทำการประมงในบริเวณชายฝั่ง น้ำ ลึกประมาณ 3 ถึง 10 เมตร ฟืนท้องทะเลเป็นทรายหรือทรายปนโคลน

2.3) อวนลอยปลากระบอก ใช้จับปลากระบอกเป็นสัตว์น้ำเป้าหมายวางเป็นอวนลอยหน้าดิน อวนแต่ละฟืนประกอบด้วย

- เนื้ออวนเป็นอวนเอ็นขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.25 มิลลิเมตร ขนาดตา 4-8.5 เซนติเมตร ลึก 2.9-3.6 เมตร ยาว 180 เมตร

- เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่าง เป็นเชือกโพลีเอทรีลีน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4 และ 2-2.5 มิลลิเมตร ตามลำดับ โดยใช้เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่างอย่างละ 2 เส้นเย็บประกบกัน เชือกคร่าวบนยาว 129-136 เมตร เชือกคร่าวล่างยาว 130-140 เมตร

วิธีการทำประมง วางอวนในน้ำประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วจึงกู้อวนเพื่อปลดสัตว์น้ำ

2.4) ไชหมึก การประมงไชหมึกเป็นที่แพร่หลายอย่างกว้างขวาง รูปร่าง โดยทั่วไปของไชหมึกเป็นรูปทรงกระบอกครึ่งซีกมีหางเข้าทางเดียว ลักษณะเป็นงาแซงยาว 1 ใน 3 ของความยาวไช อนุโคครอบด้วยอวนโพลีเอทรีลีน การวางไชจะแขวนไชให้ตั้งในแนวตั้งโดยหัน ทางเข้าขึ้นข้างบนและปิดด้านข้างของไชด้วยทางมะพร้าวเพื่อให้เกิดร่มเงา ไชจะถูกแขวนอยู่ใน ระดับความลึกประมาณ 1 ใน 3 ของความลึกของน้ำ ไชหมึกจะถูกวางไว้เป็นลูกๆ แยกกันโดยถ่วง ให้อยู่กับที่ด้วยก้อนหิน

วิธีการทำประมง ไชหมึกนี้จะใช้ทำการประมงทั้งกลางวันและกลางคืน หลังจากวางไชหมึกเรียบร้อยแล้วชาวประมงจะไปทำการกู้ไชและตัดหมึกที่ติดไช หลังจากนั้นจะ ทำการวางไชต่อไป ในการกู้ไชนี้ชาวประมงจะทำการกู้ไชทุกวัน โดยทำการกู้วันละ 1 ถึง 2 ครั้ง ใน ช่วงเช้าหรือเย็น

2.5) เบ็ดมือ โดยทั่วไปเบ็ดมือประกอบด้วยสายหลัก ,สายกิ่งหรือสายซิ่ง, ตะกั่วและเบ็ดหนึ่งตัวหรือมากกว่า เบ็ดมือมีอยู่ 2 แบบด้วยกัน แบบแรกใส่ตะกั่วระหว่างสายหลัก และสายกิ่งซึ่งใช้เบ็ด 1 หรือ 2 ตัว เบ็ดมือแบบนี้นิยมใช้จับปลาขนาดค่อนข้างใหญ่ เช่น ปลาอินทรี ปลากระพง ปลาเก๋า และปลาสาก อีกแบบหนึ่งใส่ตะกั่วไว้ปลายสุดของสายมีสายกิ่งหลายเส้นผูกอยู่ กับสายหลักเหนือตะกั่วขึ้นไป เบ็ดมือแบบนี้ปกติใช้ตกปลาขนาดเล็ก เช่น ปลาหางเขียว ปลาทุและ ปลาลัง

วิธีการทำประมง การตกปลาด้วยเบ็ดมือเป็นวิธีการง่ายๆ ได้ผลดีในตอน เช้า ในพื้นที่ท้องทะเลเป็นหินหรือบริเวณรอบเกาะ โดยมากมักใช้หมึกเป็นเหยื่อบางครั้งอาจใช้ปลาทุ หรือปลาลัง เรือเบ็ดขนาดเล็กส่วนใหญ่มีห้องขังเหยื่อเป็น บางครั้งใช้ขังปลาที่ตกได้ให้มีชีวิตอยู่เพื่อ จะขายได้ราคาดียิ่งขึ้น

จากประเภทของเครื่องมือในการทำประมงข้างต้น เป็นเครื่องมือที่นิยมใช้ภายใน หมู่บ้าน ซึ่งเครื่องมือประมงที่ใช้ในปัจจุบันดังกล่าว เป็นเครื่องมือที่ง่ายต่อการใช้และสามารถ ประดิษฐ์ได้เองโดยไม่ยุ่งยาก สามารถจำแนกการใช้เครื่องมือแต่ละชนิดในพื้นที่แหล่งทรัพยากรที่ ต่างกัน ดังนี้

- เครื่องมือที่ทำการประมงในเขตอนุรักษ์ห้วยทะเล ได้แก่ อวนจมปูม้า อวนลอยปลา กระบอก
- เครื่องมือที่ทำการประมงทั้งในและนอกเขตอนุรักษ์ห้วยทะเล ได้แก่ อวนลอยกุ้ง 3 ชั้นและเบ็ดตกปลา
- เครื่องมือที่ทำการประมงนอกเขตอนุรักษ์ ได้แก่ ไชหมึก

กล่าวโดยสรุปคือ เครื่องมือประมงพื้นบ้านอันเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่พบในบ้านแหลมมะขาม เป็นการเลือกใช้เครื่องมือที่ชาวบ้านสามารถประดิษฐ์ได้เอง โดยมีกรรมวิธีการผลิตที่ไม่ซับซ้อน ซึ่งเครื่องมือแต่ละชนิดมีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง คือไม่ทำลายแหล่งหญ้าทะเล ป่าชายเลน แหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ โดยชาวบ้านจะเลือกแหล่งทรัพยากรที่เหมาะสมกับการเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการในการทำประมง แต่ทั้งนี้นอกจากเครื่องมืออุปกรณ์ที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็ยังมีอุปกรณ์อีกประเภทหนึ่ง ที่ผู้ใช้โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นเรือประมงพาณิชย์ อุปกรณ์เหล่านี้ได้แก่ อวนรุน ระเบิด ยาเบื่อ อวนลาก ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้เป็นอุปกรณ์ประมงที่ผิดกฎหมายสำหรับบ้านแหลมมะขามก็เคยมีการนำมาใช้โดยการนำเข้ามาของพวกนายทุน ซึ่งการใช้เครื่องมือเหล่านี้จะทำให้ได้รับผลตอบแทนคุ้มค่า แต่ก่อนให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างรวดเร็ว การอาศัยอยู่กับพื้นที่แห่งนี้มีมายาวนานของคนบางกลุ่มทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยและด้วยความมีจิตสำนึก ประกอบกับการช่วยเหลือของรัฐ โดยประมงจังหวัดและประมงอำเภอ ทำให้อุปกรณ์เหล่านี้แทบจะไม่มีเหลือให้เห็นในอ่าวมะขามแห่งนี้

3) การใช้แรงงานเป็นปัจจัยการผลิต

3.1) แรงงานในครัวเรือน การทำประมงพื้นบ้านของชุมชนบ้านแหลมมะขามส่วนมากใช้แรงงานในครัวเรือน ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุด และจากลักษณะการเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ย 5 คน ส่วนใหญ่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก บางครอบครัวที่มีลูกเขย ลูกสะใภ้ ญาติ และคนที่อาศัยอยู่ด้วยแต่ไม่มากนัก ซึ่งมักจะเข้ามาอยู่ในครัวเรือนเป็นลักษณะแรงงานช่วยเหลือ พบว่าแรงงานในครัวเรือน มีตั้งแต่ 1-3 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานชาย จะมีบ้างที่เป็นแรงงานหญิง ผู้ชายมีหน้าที่ตั้งแต่ประดิษฐ์เครื่องมือในการทำประมง เลือกสถานที่ที่จะจับสัตว์น้ำ ตลอดจนถึงการทำประมง โดยอาจจะมีเพียงหัวหน้าครัวเรือนคนเดียวที่เป็นหลักให้กับครอบครัว ส่วนแรงงานหญิงจะเป็นแรงงานช่วยเหลือเท่านั้น แต่ก็สามารถทำการประมงได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ อาทิ ไซปลาเก่า ไซปู แม้กระทั่งการจับเรือหางยาว การยก ไซปู เป็นต้น

โดยส่วนมากผู้หญิงจะดูแลครัวเรือน และบางคนจะมีอาชีพเสริมในยามว่างจากภาระงานบ้าน จะเป็นงานจำพวกทำขนมขายในหมู่บ้าน ทำเครื่องจักสาน โดยการนำใบเตยทะเล มาประดิษฐ์เป็นสิ่งต่างๆ อาทิ หมวก ที่ใส่แว่นตา จานรองแก้ว กระจเป่า ซึ่งเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และในปัจจุบันนี้ก็ได้มีการถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นลูกหลานผ่านกลุ่มสตรีของหมู่บ้าน นอกจากนี้บางส่วนยังรับจ้างแกะเนื้อปู ที่แปปลาประจำหมู่บ้านเพื่อส่งเนื้อปูไปยังห้องเย็นที่อำเภอกันตังอีกด้วย

3.2) แรงงานแลกเปลี่ยน ในชุมชนบ้านแหลมมะขามยังพบลักษณะของการเอาแรงงานในการทำประมง ซึ่งจะเป็นในหมู่เครือญาติและในหมู่เพื่อนบ้านกัน การทำประมงที่เป็นอาชีพหลักของคนในหมู่บ้านนั้นจะมีการใช้แรงงานแลกเปลี่ยน เช่น การออกเรือประมงในกลางทะเลบางครั้งจะต้องอาศัยแรงงานของเพื่อนบ้านในการช่วยยกไซขนาดใหญ่ที่นำไปวางไว้ในทะเล หรือแม้กระทั่งการแลกเปลี่ยนแรงงานฝีมือในการซ่อมเรือประมง โดยเจ้าของเรือประมงจะไปเก็บไซปลาเก๋า ไซปู ของเพื่อนบ้านให้ด้วยเช่นกัน

3.3) แรงงานรับจ้าง จะเป็นลักษณะการจ้างแรงงานฝีมือ เพื่อทำเรือประมง ซึ่งเป็นเรือหางยาว ที่มีขนาด 5-7 วา โดยผู้ที่ทำได้จะต้องมีฝีมือและความชำนาญเฉพาะด้าน ซึ่งค่าตอบแทนเป็นเงินแบบเหมาจ่ายเมื่อเสร็จงาน แต่จำนวนเงินจะไม่สูงมากนัก เพราะถือว่าเป็นการช่วยเหลือกันมากกว่า หรือผู้หญิงรับจ้างแกะเนื้อปูได้ค่าจ้างตอบแทนเป็นเงิน ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน โดยคิดตามจำนวนเนื้อปูที่ได้ก็โลกรัมละ 200 บาท

กล่าวโดยสรุป แรงงานเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากสำหรับการผลิต โดยเฉพาะแรงงานในครัวเรือน ซึ่งมีสมาชิกโดยเฉลี่ย 5 คน มีลักษณะครอบครัวเดี่ยว แรงงานชายเป็นแรงงานหลักของครอบครัวในการผลิต แรงงานหญิงเป็นแรงงานช่วยเหลือ นอกจากแรงงานครัวเรือนแล้ว ยังมีแรงงานแลกเปลี่ยนและแรงงานรับจ้างในชุมชนด้วย โดยแรงงานแลกเปลี่ยนจะเป็นในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้านกัน แรงงานรับจ้างในชุมชนส่วนมากจะเป็นแรงงานฝีมือในการสร้าง และซ่อมแซมเรือประมง ซึ่งค่าตอบแทนจะไม่สูงมากนักเพราะถือว่าเป็นการช่วยเหลือกันมากกว่า นอกจากนี้ยังมีแรงงานผู้หญิงบางส่วนที่รับจ้างเจ้าของแพปลาในชุมชนแกะเนื้อปู โดยคิดค่าตอบแทนตามน้ำหนักของเนื้อปู

4) ปัจจัยการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ

ในระบบการผลิตที่ยังชีพของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านแหลมมะขาม นอกจากจะมีปัจจัยการผลิตหลัก คือ แหล่งทรัพยากร การใช้เครื่องมือและแรงงานในการผลิตแล้ว ยังมีปัจจัยการผลิตที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่พิจารณาจากความต้องการพื้นฐานของมนุษย์คือ ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค พบว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพึงพิงสภาพแวดล้อมทางทรัพยากรชายฝั่งในบริเวณหมู่บ้านค่อนข้างมาก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1) อาหาร ชุมชนบ้านแหลมมะขาม สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยทำการประมงพื้นบ้าน ประกอบกับความเป็นชุมชนมุสลิมและห่างไกลจากตัวเมือง สัตว์น้ำที่จับมาได้ ส่วนหนึ่งจะไว้บริโภคอย่างเพียงพอต่อครอบครัว และสามารถเก็บหาพืชผักได้จากป่าชายเลนและริมฝั่งทะเล มีการซื้ออาหารจากภายนอกหมู่บ้านมาบ้าง เช่น ข้าวสาร อาหารแห้งต่างๆ ฯลฯ

เนื่องจากชุมชนบ้านแหลมมะขาม ติดกับหมู่บ้านอื่นๆ ที่ประกอบอาชีพทำการประมงพื้นบ้านเป็นหลัก ได้แก่ บ้านแหลมไทร บ้านบางค้ำควา บ้านทุ่งทอง ดังนั้นเมื่อได้สัตว์น้ำมาจะทำการแบ่งปันกันในหมู่เครือญาติ ทั้งที่เป็นคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

4.2) เครื่องนุ่งห่ม ในเรื่องของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย จะเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยมุสลิม เนื่องด้วยเป็นจารีตที่หมู่บ้านได้ถูกกำหนดขึ้นจากการนับถือศาสนา ให้ผู้หญิงมุสลิมทุกคนแต่งกายมิดชิด รวมถึงการโพกผ้าปิดศรีษะด้วย ส่วนผู้ชายในยามปกติจะแต่งกายธรรมดา คือ กางเกงขาสั้น กางเกงขายาว สวมเสื้อยืด แต่ในยามที่ทำพิธีละหมาดจะแต่งตัวสุภาพคือ นุ่งโสร่ง เสื้อเชิ้ตแขนยาว และหมวกถักเล็กๆ ปิดศรีษะ

4.3) ที่อยู่อาศัย พบว่าบ้านที่ติดริมทะเลจะเป็นลักษณะยกใต้ถุนสูงเพื่อให้พ้นระดับน้ำยามน้ำขึ้นในระดับที่สูงที่สุด และส่วนใหญ่ก็จะเป็นเช่นนั้น วัสดุจะเป็นไม้ทั้งโครงสร้างและฝาบ้าน ซึ่งไม้ที่นำมาสร้างบ้านเรือนนั้นนอกจากจะเป็นไม้มะพร้าวแล้ว ยังเป็นไม้ที่ได้มาจากป่าชายเลนอีกด้วย ทั้งนี้ผู้อาวุโสในหมู่บ้านเล่าว่าแต่เดิมนั้น ไม้ในป่าชายเลนมีขนาดใหญ่และเป็นไม้เนื้อแข็ง ไม้จากป่าชายเลนจึงเป็นที่นิยมนำมาใช้สร้างบ้าน โดยการสร้างและต่อบ้านเอง นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือด้านแรงงานจากเพื่อนบ้านในละแวกนั้น อีกด้วย

4.4) ยารักษาโรค แต่เดิมการรักษาจะมี “หมอบ้าน” ที่เป็นชาวบ้านผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรเป็นผู้รักษาให้ตามอาการของโรค โดยมากจะเป็นไข้หวัด ท้องร่วงและบาดแผลเล็กๆ น้อยๆ สมุนไพรที่ได้จะเป็นพืชสมุนไพรพื้นบ้านภาคใต้และที่พบในป่าชายเลนดังต่อไปนี้

- โกงกางใบเล็กและโกงกางใบใหญ่ เปลือกใช้ต้มกับน้ำรับประทานเป็นยาสมานแก้ท้องร่วง คลื่นเหียนอาเจียน แก้บิดเรื้อรัง ภายนอกใช้เปลือกต้มน้ำล้างบาดแผลเรื้อรัง เปลือกตำพอกห้ามเลือดในบาดแผลสดได้ดี หรืออาจใช้ใบอ่อนเคี้ยวให้ละเอียดพอกบาดแผลสดได้
- โปรงแดง เปลือกมีรสฝาดต้มกับน้ำไว้ชะล้างบาดแผล
- โปรงขาว เปลือกมีรสฝาดจัด อาจเพื่อนเล็กน้อยใช้เปลือกต้มกับน้ำรับประทานแก้ท้องร่วง แก้อาเจียน แก้บิด แก้มูกเลือด ภายนอกใช้เปลือกต้มชะล้างบาดแผล เปลือกตำพอกใช้ห้ามเลือดไหล บาดแผลสดเล็กน้อยได้ดี
- แสมดำและแสมขาว แก่นจะมีรสเค็มฝื่อน ต้มน้ำแก้ลมในกระดูก แก้กษัยโดยมากจะใช้คู่กับแก่นแสมสาร เป็นยาขับเลือดสตรี
- ตะบูนขาว ตะบูนดำ เมล็ด รับประทานแก้ท้องร่วง แก้บิด เปลือกต้มและผลรับประทานแก้โรคหิวาห้และใช้ชะล้างบาดแผล
- เหงือกปลาหมอดอกม่วงและเหงือกปลาหมอดอกขาว ทั้งต้นราก ต้มอาบ แก้พิษไข้ หัวแก้คันคัน แก้โรคผิวหนังทุกชนิด ถ้าใช้รับประทานเป็นยาแก้พิษฝีดาษและฝีทั้ง

ปวง ต้นสดทำให้ละเอียดเอาพอกปิดหัวฝีหรือแผลเรื้อรังถอนพิษได้ดี นอกจากนี้เหงือกปลาหมดยังมีสรรพคุณอีกมากเช่น ตาเจ็บหรือตาแดง อรเหงือกปลาหมอดำกับขิงเอาน้ำหยอดตาหายเป็นเนื้บชาทั้งตัวเอาเหงือกปลาหมอตากที่เจ็บหาย ถูกงูกัดเอาเหงือกปลาหมอกับขมิ้นอ้อยตำทา

- จาก ใบมีรสฝาดแก้ลมจรต่างๆ ขับเสมหะ และดับพิษทั้งปวง น้ำตาลจากใช้สมานริดสีดวงทวาร

- ประทะเล ยางจากลำต้น ใช้ทาแผลหรือฝี เพื่อดูหนองและดับพิษ

ในปัจจุบันชุมชนบ้านแหลมมะขามมีสถานีนามัยขนาดเล็กให้บริการรักษาพยาบาลแก่คนในชุมชนทั้งนี้ยังมีอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ซึ่งได้แก่คนในหมู่บ้านเป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ในการให้ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยแก่คนในหมู่บ้าน

กล่าวโดยสรุปด้านระบบการผลิตที่ทำให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งจากสถานการณ์การจัดการทรัพยากรของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ชุมชนจะเป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกระทำจากภายนอก ตั้งแต่อดีตชุมชนจะมีการเรียนรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้น ตลอดจนมีการแก้ไขปัญหาควบคู่กันไป ส่งผลให้กลไกต่างๆ ของชุมชนในวิธีการผลิตได้พัฒนาสืบเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้ระดับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติในรูปแบบการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ การใช้เครื่องมือ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ในการใช้แรงงานในการผลิตและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังการนับข้างขึ้น ข้างแรม เข้ามาประยุกต์ใช้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่ระบบการผลิตของชุมชนเป็นระบบการผลิตกึ่งยังชีพนั้น ชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาที่มีการเรียนรู้ สังสมและถ่ายทอดต่อกันมา ได้มีการปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของยุคสมัย ส่งผลให้การผลิตของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อันเนื่องมาจากการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจและอุดมการณ์ในการที่จะการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง อันจะนำไปสู่ความสมบูรณ์ของทรัพยากร และชุมชนสามารถพึ่งพาอาศัยได้ตลอดไป

4.2.2 ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน โดยศึกษาถึง

1) ระบบครอบครัว

ระบบครอบครัวในที่นี้หมายถึงความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือนเพื่อเป็นหน่วยการผลิตและดำรงรักษา จัดเวลาประชากรในชุมชนเอาไว้ด้วยแบบแผนพฤติกรรมที่สมาชิกของครอบครัวจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แบบแผนที่สังคมเป็นผู้กำหนดขึ้น ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง โดยศึกษาจาก

ระบบครอบครัวของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ที่เป็นชุมชนขนาดกลางมีจำนวน 118 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 593 คน จากการศึกษาพบว่า มีลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย การแต่งงานจะทำพิธีแบบง่ายๆ โดยทำตามหลักศาสนาอิสลาม โดยปกติเมื่อคนในหมู่บ้านแต่งงานกันแล้ว ฝ่ายหญิงจะเข้าอยู่บ้านผู้ชายเพื่อเป็นแรงงานช่วยเหลือ ซึ่งจะมีการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศเห็นได้ค่อนข้างชัดเจน เช่นผู้หญิงมีหน้าที่รับผิดชอบงานบ้านจะช่วยแรงงานผู้ชายในการทำประมงบ้าง แต่ไม่ใช่แรงงานหลัก บางครอบครัวอาจจะมี ญาติ และคนที่อาศัยอยู่ด้วยจะเข้ามาอยู่ในครัวเรือนเป็นลักษณะแรงงานช่วยเหลือเช่นกัน ส่วนผู้นำครอบครัวที่นอกจากจะเป็นแรงงานหลักในการทำประมงแล้ว ผู้นำครอบครัวยังทำหน้าที่ในการนำเอาข่าวสารจากการละหมาดในทุกวันศุกร์ ที่โต๊ะอิหม่าม ได้สอดแทรกเนื้อหาสาระในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเข้าไปในการศึกษาคัมภีร์อัลกุระอาน์ ซึ่งการละหมาดทุกวันศุกร์นี้ทำให้ผู้นำครอบครัว(ผู้ชาย) ได้มีการร่วมกันประชุมและปรึกษาหารือกับคนอื่นๆ ในชุมชนอีกด้วย ซึ่งผู้นำครอบครัวจะนำเนื้อหาสาระที่ได้มาถ่ายทอดและพูดคุยชี้แจงให้กับสมาชิกในครอบครัวอีกต่อหนึ่ง นอกจากนั้นความเป็นผู้นำจะทำให้ครอบครัวมีการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จากการผู้นำจะเข้าละหมาดทุกวันศุกร์และได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นในชุมชน ทราบถึงกิจกรรมต่างๆของชุมชนรวมถึงกิจกรรมการอนุรักษ์ด้วย ผู้นำครอบครัวจะนำข่าวสารที่ได้จากการประชุม มาบอกกล่าวให้แก่สมาชิกในครอบครัวได้รับทราบ ดังเช่นการร่วมต่อต้านเรืออวนรุน อวนลาก ให้หมดไปจากหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง เป็นการกระทำโดยสันติวิธี เริ่มจากผู้นำชุมชน นำเรื่องนี้มาประชุมที่สุเหร่า และช่วยกันคิดหาวิธีการแก้ไขปัญหาและจัดการปัญหา ผู้นำครอบครัวที่เข้าละหมาดก็จะเป็นหนึ่งในวงสนทนาหาข้อยุติและบอกกล่าวต่อไปยังคนในครอบครัวอีกด้วย

นอกจากนี้ในเรื่องของการทำประมง ผู้นำครอบครัวยังเป็นแรงงานหลักอีกด้วย แต่คนในครอบครัวก็จะมีส่วนร่วมในการปฏิบัติบ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกชายที่แข็งแรงพอที่จะออกทำประมงด้วย หรือเด็กๆ ที่ว่างเว้นจากการเรียนในช่วงวันหยุด ก็จะติดตามผู้ปกครองออกทำประมงเช่นกัน ในระหว่างการทำประมงสมาชิกภายในครอบครัว ได้มีการถ่ายทอดความรู้และวิธีการในการทำประมง จะมีทั้งการบอกกล่าวชี้แนะถึงเครื่องมือเครื่องใช้ วิธีปฏิบัติต่างๆ และการสังเกตเองขณะที่ร่วมลงมือด้วย

กล่าวโดยสรุปคือ ระบบครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานในการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันในชุมชนเพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมมะขาม พบว่าสถาบันครอบครัวสามารถทำหน้าที่เป็นหน่วยพื้นฐานการผลิต ที่ขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวเอาไว้ด้วยแบบแผนวัฒนธรรม จารีตประเพณีและกฎเกณฑ์ ของชุมชน ที่ผู้นำครอบครัวได้ใช้หลักการประชาธิปไตยในการปกครองและเปิดโอกาสให้คนในครอบครัวมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อรับ

การถ่ายทอด ทั้งด้านการผลิต ซึ่งจะเห็นได้ว่าแรงงานในครัวเรือนสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะสนับสนุน การทำการประมงพื้นบ้านให้ประสบความสำเร็จได้ ด้านความสัมพันธ์ทั้งของครอบครัว จนถึง แบบแผนของชุมชน และด้านระบบคุณค่า ที่ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานที่ทำให้สมาชิกได้รับการ อบรมสั่งสอน ให้มีการเคารพผู้อาวุโส การให้ความรู้ในการปฏิบัติทางศาสนา พิธีกรรม ตลอดจน ความเชื่อต่างๆ

2) ระบบเครือญาติ

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังแสดงออกมาอีกด้านหนึ่ง โดยผ่านการแลกเปลี่ยน ความรู้กัน ในระบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พบว่า ในชุมชนบ้านแหลมมะขามนี้มี ลักษณะเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมู่บ้าน ทั้งโดยตรงทางสายเลือดและทางการแต่งงานเกี่ยวดองกัน ลักษณะการเกื้อกูลกันในเครือญาติจึงเป็นลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งชุมชนไปโดยปริยาย จะมี ทั้งการช่วยเหลือแรงงาน การช่วยเหลือในยามมีพิธีหรือประเพณีต่างๆของหมู่บ้าน เช่น ประเพณีแต่ง งาน ประเพณีฮารีรายอหรือปีใหม่ตามแบบมุสลิม นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือสิ่งของเครื่องใช้ อาหาร เงินทองแล้วแต่กรณี ความสัมพันธ์ทางเครือญาติในชุมชนมีลักษณะของโครงสร้างทาง สังคมที่มีความสัมพันธ์แบบแนบราบ กล่าวคือ นอกจากแทบทุกหลังคาเรือนจะเป็นเครือญาติกันไม่ ทางใดก็ทางหนึ่ง หมายความว่า เป็นลูกเป็นหลานหรือเป็นลูกเขย ลูกสะใภ้ หลานเขย หลานสะใภ้ แล้ว แม้จะไม่ใช่ญาติทางสายสัมพันธ์แต่ก็นับว่าเป็นญาติเป็นพี่น้องกัน ดูได้จากการที่ชาวบ้านมีการ ช่วยเหลือกันในทุกกิจกรรมทางสังคม เป็นความสัมพันธ์ในรูปของความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัยกัน การเคารพผู้อาวุโสของชุมชนก็ไม่ได้นับเฉพาะว่ามีอายุมาก แต่เป็นผู้อาวุโสที่มีทั้งวุฒิ คุณวุฒิ และคุณธรรมถือเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกันเสมือนพี่น้อง เช่น ในการทำประมง ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติจะทำให้มีการถ่ายทอดความรู้และวิธีการในการ ทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง จะมีทั้งในลักษณะเล่าต่อๆ กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษหรือ การบอกกล่าวแนะนำให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ การเอาแรงกันในการทำประมงมีการช่วยเหลือกัน ออก ทะเลด้วยกัน ช่วยซ่อมแซมเครื่องมือในการทำประมง เป็นต้น

อีกประการหนึ่งในการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่าง เครือญาติทำให้อลดความกดดันในการแก้ปัญหาในการทำประมง เช่น ในกรณีของการยกเลิกการใช้ เรืออวนรุนของหมู่บ้าน มีคนบางกลุ่มไม่เห็นด้วยเพราะคิดว่าทำประมงโดยใช้เรืออวนรุนทำรายได้ ได้เป็นอย่างดี ยังไม่เล็งเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายไป แต่ในกลุ่มของเครือญาติจะมีความเกรงใจซึ่งกันและกัน และความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาตินี้ทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจ และความตระหนักร่วมกันได้ดียิ่งขึ้น จึงไม่เป็นการยากที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน

กล่าวโดยสรุป พบว่าชุมชนมีลักษณะการเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมู่บ้าน ซึ่งความสัมพันธ์ของเครือญาติ ไม่ว่าจะผ่านทางสายเลือดหรือผ่านทางประเพณี ทำให้ชาวบ้านมีความห่วงใยในความเป็นไปของกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงการถ่ายทอดความรู้ที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ ให้แก่กัน นอกจากนี้ยังพบลักษณะการช่วยเหลือกันและการแก้ไขปัญหาชุมชน ความเป็นสังคมเครือญาติทำให้ปัญหาต่างๆ คลี่คลายไปในทางที่ดี ดังเช่นกรณีการจัดความแอ่งในการทำการประมงของชุมชน เป็นต้น

3) ความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนบ้านแหลมมะขามผู้วิจัยได้เน้นการทำ ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ทั้งในระดับบุคคลและองค์กร พบว่าชุมชนบ้านแหลมมะขามมีลักษณะของโครงสร้างทางสังคมที่มีความสัมพันธ์แบบแนวนราบ กล่าวคือ นอกจากแทบทุกหลังคาเรือนจะเป็นเครือญาติกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่งแล้ว แม้จะไม่ใช่วญาติทางสายสัมพันธ์แต่ก็นับกันว่าเป็นญาติเป็นกัน มีการช่วยเหลือกันในทุกกิจกรรมทางสังคม เป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบของความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัยกัน การเคารพผู้อาวุโสของชุมชนก็ไม่ได้เน้นเฉพาะว่ามีอายุมาก แต่เป็นผู้อาวุโสที่มีทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และคุณธรรมถือเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกันเสมือนพี่น้อง ซึ่งกิจกรรมที่เป็นความสัมพันธ์ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันและเป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ทั้งยังเป็นกลไกขจัดความขัดแย้งต่างๆ ได้เป็นอย่างดี อาทิ ทำให้เกิดการจัดการภายในชุมชนบ้านแหลมมะขาม มีความเข้มแข็งและพัฒนาการที่เห็นได้อย่างชัดเจนเป็นไปตามลักษณะของการแก้ไข คลี่คลายปัญหา ความขัดแย้งและกรณีพิพาท เรื่องการทำประมงในแถบน่านน้ำเดียวกันดังต่อไปนี้

- ช่วงก่อนปี พ.ศ.2528 ปัญหาหนักคือ ขาดความมั่นคงในการประกอบอาชีพ เช่น เมื่อชาวบ้านไป วางอวน ลอบ หรือ ไซ ไว้ในทะเล ก็ถูกเรืออวนลากทำลาย สูญหายไปบ่อยๆ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ป้าชายเลนก็เริ่มเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากการสัมปทานป่าชายเลน แลบชายฝั่งก็มีการทำประมงผิดกฎหมายอยู่ทั่วไป ปริมาณสัตว์น้ำลดลง ชุมชนมองเห็นปัญหาเหล่านี้ และต้องการให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้น ได้ในชุมชนประมงพื้นบ้าน จึงได้มีการปรึกษากันว่า ทำอย่างไรให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในทะเล ทำอย่างไรชาวประมงจึงมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ และมีความเห็นร่วมกันว่า “ถ้าให้เกิดความมั่นคงในการทำประมง ต้องฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ไม่ใช่การเลี้ยงปลาในกระชังหรือมีเครื่องมือจับปลาที่ทันสมัย”

จากการสัมภาษณ์ป้าบุญ นวลศรี ผู้นำอาวุโสอดีตโต๊ะอิหม่ามในสมัยนั้น ได้เล่าว่า ทรัพยากรชายฝั่งที่ชาวบ้านเห็นความสำคัญอันดับแรก คือ ป่าชายเลนที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน ป่าชายเลนบางส่วนชาวบ้านมีสิทธิฟื้นฟูได้ เช่น “ป่าใช้สอย” หมู่บ้าน ซึ่งป่าใช้สอยนี้มีมานานพร้อมกับ

ระบบสัมปทานยุคแรกๆ เป็นการตกลงกันระหว่างผู้รับสัมปทาน ชาวบ้านและทางราชการ ซึ่งต้องการป่าจำนวนหนึ่งให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลและใช้ประโยชน์ ชุมชนมีป่าลักษณะนี้อยู่อีกแห่งหนึ่ง แต่มีสภาพเสื่อมโทรมเพราะถูกทำลายทั้งจากคนภายนอกและคนในหมู่บ้านตลอดมานับสิบปี ฉะนั้นชาวบ้านจึงร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาของสภาพป่าชายเลน โดยการออกกฎระเบียบการใช้ป่าใช้สอยร่วมกันภายในชุมชน แต่กฎระเบียบต่างๆ ที่กำหนดขึ้นมานั้น ยังมีผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามและเข้ามาลักลอบตัดไม้ในป่าชายเลนของชุมชน

- ปี พ.ศ. 2528 ชุมชนบ้านแหลมมะขามและชุมชนใกล้เคียง ร่วมกันฟื้นฟูป่าแห่งนี้ให้เป็นสมบัติของหมู่บ้าน โดยประจุมร่วมกันสรุปว่า ควรส่งหนังสือร้องเรียนไปถึงผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้ ห้ามมิให้มีการตัดไม้ในป่าใช้สอย และขอร้องให้คนในหมู่บ้านช่วยกันฟื้นฟูดูแลด้วย ในระยะแรกกระบวนการทำงานไม่ดีพอ จึงไม่ได้รับความร่วมมือจากภายนอก จึงคิดถึงขั้นตอนการดำเนินงานใหม่ โดยการสร้างความเข้าใจกับชุมชนให้มากขึ้น และเริ่มปลูกป่าชายเลน เพื่อให้คนภายนอกรับรู้ ชาวบ้านก็ร่วมกันปลูกป่า 2-3 ครั้ง ต่อมาได้มีหน่วยงานราชการเข้ามาช่วย ไม่ว่าจะเป็นกรมป่าไม้ กรมประมง อาจารย์และนักเรียนโรงเรียนวิเชียรมาตุ และสมาคมหยาดฝน (องค์กรพัฒนาเอกชน) การฟื้นฟูป่าชายเลน บ้านแหลมมะขาม บ้านทุ่ง แหลมไทร ก็ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ 587 ไร่ ซึ่งนับว่าเป็นป่าชายเลนชุมชนแห่งแรก

ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งในการประกอบอาชีพของชาวบ้าน คือการละเมิดน่านน้ำของเรือประมงขนาดใหญ่ที่เข้ามาทำการประมงในเขต 3,000 เมตรจากชายฝั่ง เป็นความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร เรืออวนลากยังกวาดเอาเครื่องมือประมงพื้นบ้านจำพวกไซปลาหมึก ไซปลาเก๋าของชาวบ้านติดไปด้วย เรืออวนรุน ก็ทำลายแหล่งหญ้าทะเลตลอดมา ดังนั้น ถึงแม้มีป่าชายเลนและแหล่งหญ้าทะเลอุดมสมบูรณ์ขึ้น ก็ไม่มีคุณค่าแต่อย่างใด ชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันพิทักษ์พื้นที่จับปลาในทะเลหน้าบ้าน โดยเริ่มจากในชุมชนบ้านแหลมมะขามเอง ซึ่งแต่เดิมมีเรืออวนรุนถึง 24 ลำ ทำรายได้ดี แต่ชาวบ้านเริ่มเห็นว่ามิถุนกึ่งลูกปลาตัวเล็ก ๆ ติดมาด้วย แต่ใช้ประโยชน์ไม่ได้ นอกจากจะต้องทิ้งเมื่อมีปริมาณมาก ๆ ก็มีกลิ่นเหม็นคloy ชาวบ้านมีความเห็นว่า ถ้ายังคงทำประมง โดยใช้เรืออวนรุนกันอยู่ต่อไป คาดการณ์ว่าในอนาคต สัตว์น้ำหน้าบ้านแหลมมะขามจะต้องสูญพันธุ์ไปอย่างแน่นอน จึงได้พูดคุยและตกลงกันในหมู่บ้าน ให้ยกเลิกการใช้เรืออวนรุน และในที่สุด บ้านแหลมมะขามก็ปราศจากเรืออวนรุน แต่ยังคงมีเรืออวนรุนจากที่อื่นเข้ามา จึงรวมตัวกันขับไล่ให้ออกไปจากเขตอนุรักษ์ การพูดคุยกันภายในชุมชนบ้านแหลมมะขามได้ใช้มติเป็นเวทีในการสนทนา เพราะเป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมของชุมชน ในทุกวันศุกร์จะมีการพบปะพูดคุยกันภายในชุมชน ซึ่งการได้พบปะพูดคุยอยู่บ่อยๆ ทำให้หัวข้อสนทนาที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและการทำประมงของชุมชน ได้แทรกซึมและค่อยๆ หยั่งลึกในจิตใจ ทำให้ชาวบ้านเกิดความ

ตระหนักและรู้คุณค่าของทรัพยากรชายฝั่ง ทำให้มีการร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นความ
สัมพันธ์ในระดับชุมชนในที่สุด

กล่าวโดยสรุป ในด้านระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันทำให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำ
ประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งสามารถสรุปได้ดังนี้ การอยู่ร่วมสัมพันธ์กันของคนในชุม
ชนแบบดั้งเดิม ชุมชนบ้านแหลมมะขามเป็นสังคมที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน มีสถาบันครอบครัวเป็น
หน่วยพื้นฐานที่ค่อนข้างมั่นคงในการผลิต มีแรงงานในครัวเรือนเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญในการทำ
การประมง และมีการดำรงรักษาอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้ประพฤติตามแบบอย่างของกฎ
เกณฑ์แบบแผนของหมู่บ้าน โดยมีระบบเครือญาติในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งชุมชน ตลอดจนมี
การจัดเวลาในสังคมตั้งแต่ครอบครัวจนถึงชุมชนและมีการจัดการภายในชุมชนที่มีกฎระเบียบและ
กฎเกณฑ์ข้อห้ามของตนเองเป็นจารีตประเพณีที่คนในชุมชนยึดถือปฏิบัติเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาความ
เดือดร้อนภายในชุมชน

4.2.3 ระบบคุณค่า

โดยศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม ชุมชน
บ้านแหลมมะขาม เป็นชุมชนมุสลิมชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 94.3
และที่เหลือ นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 5.7 ซึ่งเป็นคนภายนอกที่เข้ามาทำมาหากินในหมู่บ้าน

1) ศาสนาและความเชื่อ หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เช่นเดียวกับหลักคำสอนของ
ศาสนาอื่น ๆ และจากการศึกษา พบว่าชุมชนบ้านแหลมมะขาม ได้ยึดหลักตามคำสอนของท่านนบี
อามัด ที่ว่าด้วยเรื่องของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

- ประการแรก สอนให้รู้จักการประหยัด ให้มนุษย์ทุกคนคำนึงถึงว่า ทรัพยากรทุกสิ่ง
ทุกอย่างในโลก เป็นสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นมา และให้มนุษย์ทุกคนช่วยกันดูแลรักษา ฉะนั้น
มนุษย์ จึงต้องรู้จักการใช้ทรัพยากรทุกอย่างด้วยความประหยัด เช่นว่าในแต่ละวันชาวมุสลิม จะต้อง
ละหมาดวันละ 5 เวลา และในการละหมาดแต่ละครั้งจะใช้น้ำในการประกอบพิธีด้วย ท่านนบี
อามัดสอนว่า ควรใช้น้ำไม่เกิน 1 ลิตร เพื่อเป็นการประหยัดทรัพยากร เพราะถ้าใช้น้ำในแต่ละครั้ง
มากเกินไปที่กำหนดหลาย ๆ ครั้งรวมกันก็สิ้นเปลืองทรัพยากรน้ำมากขึ้น การใช้ทรัพยากรน้ำมากเกินไป
ความจำเป็นก็จะถือว่าเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอื่นอีกด้วย เพราะน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญใน
การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ฉะนั้นการใช้น้ำในการละหมาดอย่างสิ้นเปลืองจึงไม่ได้อยู่ในขอบข่าย
ของศาสนา หรือกรณีการรับประทานอาหาร ก็เช่นกัน ท่านนบีอามัดกล่าวว่า ควรทำอาหารให้
พอดีกับความต้องการ ไม่ควรรับประทานอาหารแบบทิ้งขว้าง สะท้อนถึงการทำประมง จับสัตว์น้ำ
ให้มีความพอดีกับความต้องการทั้งในกรณีของการจับสัตว์น้ำ เพื่อทำมาหากิน และค้าขาย

- ประการที่สอง สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ควรถนอมรักษา อย่าให้สูญสลายไป ดังเช่น การห้ามคุมกำเนิด หากละเมิดถือว่าเป็นบาป เพราะเชื่อว่าการทำลายชีวิตของมนุษย์ เป็นการ ทำลายชุมชน และสังคมด้วย หากชุมชนไม่มีมนุษย์ ก็ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ เพราะมนุษย์ เป็นผู้ ที่ดูแลรักษาสิ่งที่พระเจ้าให้มา แต่ในปัจจุบัน ความเชื่อตามหลักคำสอนนี้ ได้เปลี่ยนไปแล้ว โดย อนุญาตให้มีการคุมกำเนิด หรือการเว้นระยะห่างของบุตรให้เหมาะสม นอกจากนี้ ยังคำนึงถึงความ สมดุลย์ของทรัพยากรในชุมชน และความสามารถในการเลี้ยงดูทารกที่กำลังจะเกิดขึ้นด้วย

ปิยะ นวลศรี อดีตโต๊ะอิหม่ามของชุมชนบ้านแหลมมะขามกล่าวว่า “หากทุกคนที่ แหลมมะขามแห่งนี้เชื่อในคำสอนของท่านบีมูฮัมมัด สัตว์น้ำบางอย่างจะไม่มีสูญพันธุ์ไป ในการ ละหมาดทุกวันศุกร์ จึงมีการถ่ายทอดคำสอนเหล่านี้ เพื่อให้ชาวประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขามรู้ จักการทำประมง ที่ไม่ทำลายล้าง ให้มีการประกอบอาชีพด้วยความไม่เห็นแก่ตัว รักษาสัตว์น้ำ อัน เป็นอาหารให้แก่คนรุ่นลูกหลานต่อไป”

ผู้อาวุโสคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า แต่เดิม คลองหน้าบ้านแหลมมะขาม มีสัตว์น้ำนานาชนิด ซึ่งเป็นที่กล่าวกันว่าอุดมสมบูรณ์ที่สุดในน้ำนั้น อันเนื่องมาจากมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์อยู่ใน หมู่บ้าน จำนวนเรือประมงก็มีไม่มาก ผู้ชายเอาเบ็ดไปตกปลา ผู้หญิงก็เตรียมตัวโขลกพริกทำแกงได้ เลย เพราะมั่นใจว่า จะไม่กลับมามือเปล่า จะมีปลาตัวโตคิดไม่คิดมือ ที่สามารถรับประทานได้ทั้ง ครอบครัว แต่ปัจจุบัน การหาปูหาปลา ในบริเวณคลองหน้าบ้านนั้น ต้องใช้เวลานานเป็นวัน และ ต้องออกไปบริเวณกลางทะเล จึงจะได้อาหารกลับมาบ้าง แม้บางครั้งอาจจะเพียงพอสำหรับเป็น อาหาร แต่ไม่พอสำหรับขาย

- ประการที่สาม การทำลายสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นบาปเชื่อในพระเจ้าที่สั่งไว้แล้วว่า ทรัพย์สินทั้งหลายในโลกนี้ เป็นสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของ เพื่อให้มนุษย์ได้มาอยู่อาศัย และทำมาหา กิน ถ้าผู้ใดทำลาย จะถือว่าผู้นั้นเป็นบาป อาทิเช่น ป่าชายเลนที่ถูกทำลายจากการให้สัมปทาน ควร ได้รับการปลูกทดแทน เพื่อรักษาสมดุลของธรรมชาติ จะทำให้มนุษย์ไม่เดือดร้อน สามารถหากิน ได้ และนอกจากนั้น ยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำอีกด้วย

จากหลักคำสอนที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่กล่าวมา เป็นแนวปฏิบัติที่ชาวบ้านได้ ยึดถือมาตลอด อันเนื่องมาจากมีความศรัทธาในพระเจ้า ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนแห่งนี้ ก็ ปฏิบัติตามหลักคำสอน ซึ่งจะมีการกล่าวถึง การประกอบอาชีพทำการประมง ทุกวันศุกร์ที่ชาว ประมงพื้นบ้าน ต้องหยุดทำการประมงเพื่อมาทำพิธีละหมาดที่มัสยิดของหมู่บ้าน โดยเชื่อว่า วัน ศุกร์ เป็นวันที่พระเจ้าให้มนุษย์พักผ่อน ทั้งนี้ยังรวมถึงไม่จับสัตว์น้ำหรือล่าสัตว์ด้วย และการที่ชาว บ้านบ้านแหลมมะขาม ได้เข้าละหมาดทุกวันศุกร์นี้ นอกจากจะมีการขอคุณพระเจ้าที่ให้พวกเขา ได้ทำมาหากิน และดำรงชีวิตอยู่แล้ว ยังจะทำให้ได้มีการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนเล่าเรื่องสู่กันฟัง

ซึ่งจะมีทั้งพิธีละหมาด ที่เป็นด้านการศาสนา และด้านการเมืองการปกครองของชุมชน โดยจะมี คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมกันเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา และการจัดการต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ กลุ่มเยาวชนผู้ชาย ก็ได้มีโอกาสเรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหา และการจัดการด้วย ซึ่งพวกเขาจะเป็นกำลังสำคัญของชุมชนต่อไป

และการสืบทอดความเชื่อต่าง ๆ จะมีการพูดคุยและเปลี่ยนกันทั้งหมู่บ้าน โดยกลุ่มทาง ศาสนา ทำหน้าที่ให้ชาวบ้านเข้าใจและเลิกกระทำในสิ่งที่ไม่ดี เลิกทำบาป ทำสิ่งที่ดีบุญ เช่นการฆ่า ไข่ โดยไม่มีจุดประสงค์ ถือว่าเป็นบาป ถ้าเพื่อรับประทาน ก็ถือว่าเป็นการอนุโลมได้ หรือถ้ากินมาก เกินไปก็ถือว่าเป็นบาปเช่นกัน จึงเป็นการสอนให้มนุษย์พอกอยู่พอกิน

นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อว่า พระเจ้าได้ให้ธรรมชาติ มาดูแลรักษา ชาวบ้านจึงต้องคำนึงถึงว่า ทำอย่างไรเราจะกระทำเพื่อการรักษา ตามประสงค์นั้นได้ ฉะนั้น การใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติจะต้องทำอย่างระมัดระวัง พบว่า ชาวบ้านยังมีความเชื่อที่ว่า ทรัพยากรสัตว์น้ำที่ ได้จากการทำประมงนั้น พระเจ้าเป็นผู้ประทานให้ พระเจ้าให้ เราก็ได้กิน หามาได้เท่าไรก็ได้เอาเท่า นั้น จะทำให้มนุษย์ไม่โลภด้วย

2) พิธีกรรม ของชุมชนบ้านแหลมมะขาม จะมีเพียงเฉพาะพิธีที่ตามหลักของศาสนา อาทิ ถือศีลตลอดในเดือน รอมฎอน ฮารีรายอ หรือปีใหม่อิสลาม จะเป็นวันรวมญาติ มีการเลี้ยง สังสรรค์ หยุดการทำงานทุกอย่าง เพื่อการพักผ่อน พิธีสูหนัด จะเป็นพิธีสำหรับเด็กผู้ชาย อายุ ประมาณ 9-10 ปี โดยประกอบพิธีตามหลักศาสนาในมัศยิดประจำหมู่บ้าน

สำหรับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำประมง จะพบว่า ชาวบ้านบางคนยังยึดถือการทำพิธี “นุรี” หรือขอขมพระเจ้า ที่ประทานทรัพยากรให้แก่พวกเขา ซึ่งจะเป็นการกระทำง่าย ๆ คืออ่าน คำสอน ตามคัมภีร์อัลกุรอาน และน้ำสะอาด พร้อมทั้งจะทำอยู่เสมอ ชาวประมงสามารถทำได้ทุก เวลาตามที่ต้องการจะขอขมพระเจ้า

สรุปด้านระบบคุณค่าของชุมชนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรชายฝั่งนั้น ผู้วิจัยพบว่าชุมชนมีความเชื่อในเรื่องหลักคำสอนทางศาสนา เนื่องจากความ เป็นชุมชนชาวมุสลิมทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปตามหลักคำสอนของท่านนบี มุฮัมมัด ที่ถ่ายทอด มาจากพระอัลเลาะห์ผู้เป็นศาสดาของศาสนา ทั้งนี้ในการทำประมงของชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้าน แหลมมะขาม ได้มีการปรับประยุกต์ความเชื่อในหลักคำสอนเพื่อให้มีการปฏิบัติที่สอดคล้องตาม หลักศาสนาด้วย

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งนั้น พบว่า สถานการณ์การจัดการทรัพยากรของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ชุมชนจะเป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำจากภายนอก ตั้งแต่อดีตชุมชนจะมีการเรียนรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดจนมีการแก้ไขปัญหาควบคู่กันไป ส่งผลให้กลไกต่างๆ ของชุมชนในวิถีการผลิตได้พัฒนาสืบเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้ระดับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ระบบการผลิตของชุมชนเป็นระบบการผลิตกึ่งยังชีพนั้น ชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาที่มีการเรียนรู้ สัมผัสและถ่ายทอดต่อกันมา ได้มีการปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของยุคสมัย ส่งผลให้การผลิตของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทำให้เกิดการจัดการภายในชุมชนที่มีกฎระเบียบและกฎเกณฑ์ข้อห้ามของตนเอง เป็นจารีตประเพณีที่คนในชุมชนยึดถือปฏิบัติเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนภายในชุมชน ความสัมพันธ์เริ่มจากสถาบันครอบครัวที่เป็นหน่วยพื้นฐานที่ค่อนข้างมั่นคงในการผลิตเป็นแรงงานสำคัญในการทำประมง และมีการดำรงรักษาอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้ประพฤติตามแบบอย่างของกฎเกณฑ์แบบแผนของหมู่บ้าน โดยมีระบบเครือญาติในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งชุมชน อีกทั้งชุมชนยังมีความเชื่อในเรื่องหลักคำสอนทางศาสนา ตามคำสอนของท่านนบี มุฮัมหมัด ที่ถ่ายทอดมาจากพระอัลเลาะห์ผู้เป็นศาสดาของศาสนา ดังนั้นในการทำประมงของชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขาม จึงได้มีการปรับประยุกต์ความเชื่อในหลักคำสอนเพื่อให้มีการปฏิบัติในอาชีพที่สอดคล้องตามหลักศาสนา และเป็นการอนุรักษ์ระบบนิเวศชายฝั่งเพื่อการประมงที่ยั่งยืนอีกด้วย

4.3 กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง โดยจะศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

4.3.1 การเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้ และเทคโนโลยีจากภายนอก เพื่อให้เกิดศักยภาพของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้พบว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นในระบบการผลิต การอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และระบบคุณค่า โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การเรียนรู้จากระบบการผลิต

ชุมชนมีการเรียนรู้จากการผลิตด้วยประสบการณ์ที่พบเห็น คือ เริ่มเรียนรู้ว่าในช่วงหลังจากที่มีการสัมปทานป่าชายเลน และมีการลักลอบตัดไม้มากขึ้น ทำให้ป่าชายเลนคูเบาบางลง สิ่งหนึ่งที่ขาดหายไป คือการทำไซปูด้า หรือ แร้วหน่วงปู เพราะเครื่องมือชนิดนี้ ชาวประมงพื้นบ้านมักจะนำไปปักไว้ดักปูดำ หรือปูทะเลในแถบของป่าชายเลนที่มีน้ำท่วมถึง แต่หลังจากป่าชายเลนถูกทำลายมากขึ้น ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านต้องเลิกใช้เครื่องมือชนิดนี้โดยปริยาย การที่ป่าชายเลนลดน้อยลง เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรชายฝั่งประเภทนี้มากขึ้น นับว่าเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของตนเอง หรือการที่ชาวบ้านเรียนรู้ว่าจำนวนสัตว์น้ำที่จับได้ในแต่ละครั้งไม่เท่ากัน เพราะการใช้เครื่องมือประมงแต่ละชนิด ก็ทำให้ผลของจำนวนสัตว์น้ำแตกต่างกันด้วย และการเรียนรู้ในการใช้เครื่องมือแต่ละชนิดที่ทำลายล้างทำให้สูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมมะขาม จึงยกเลิกการใช้เครื่องมือทำลายล้าง และกลับมาใช้เครื่องมือที่ถูกต้อง ซึ่งนอกจากนี้การผลิตของชุมชนยังได้รับการสนับสนุนการเลี้ยงปลาในกระชังจากองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) รวมถึงการสนับสนุนจากกรมประมง จ.ภูเก็ต โดยการสาธิตวิธีการประมงและ การใช้เครื่องมือ อีกด้วย

2) เรียนรู้จากระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน

การเรียนรู้ในระบบการผลิตเริ่มจากการเรียนรู้ภายในครอบครัวเป็นส่วนมาก ผู้ที่สืบทอดการทำประมงจะเป็นเด็กผู้ชาย เด็กเหล่านี้จะติดตามผู้ปกครองไปออกทะเลในช่วงวันหยุดเรียน นอกจากจะได้ช่วยพ่อแม่ทำงานแล้ว เด็กเหล่านี้จะได้เรียนรู้การใช้เครื่องมือการทำประมงแต่ละชนิด บางครั้งพวกเขาจะเริ่มจากการใช้เครื่องมือง่ายๆ เช่น เบ็ด หรือการวางไซปลาแก้ว จะเรียนรู้ตั้งแต่การจับเรือหางยาวว่าทำอย่างไร และทิศทางการบังคับหางเสือควรอยู่ในลักษณะใด โดยการสังเกตจากผู้ปกครอง การทำเครื่องมือในการประมงก็เช่นเดียวกัน พวกเขาจะมีโอกาสได้เรียนรู้ในยามว่างจากการออกทะเล

นอกจากนั้น ยังมีการเรียนรู้จากความสัมพันธ์ภายในชุมชน ดังเช่น ชาวประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขาม เคยเป็นผู้ริเริ่มการใช้เรืออวนรุน โดยออกหาสัตว์น้ำบริเวณลำคลองหน้าบ้านแหลมมะขามเอง ขณะนั้น ผู้ที่มีฐานะทางการเงินที่ค่อนข้างมั่นคง พอที่จะลงทุนจัดหาซื้ออุปกรณ์เพื่อประกอบเรืออวนรุน มี 26 คร่าวเรือน ซึ่งหลังจากที่ทำการประมงด้วยเรืออวนรุนระยะหนึ่ง ก็ได้มีชาวประมงชุมชนอื่นเอาเป็นแบบอย่าง เพราะเห็นว่ารายได้ดี ประกอบกับชาวบ้านในหมู่บ้านแหลมมะขาม เริ่มสนใจเครื่องมือประมงประเภทนี้มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ที่มีเครื่องมือประมงประเภทนี้เริ่มเห็นผลการทำลายในการใช้เรืออวนรุน จึงมีความเห็นว่า ถ้ายังทำการประมงด้วยเครื่องมือชนิดนี้อีกต่อไป สัตว์น้ำบริเวณชายฝั่งบ้านแหลมมะขามจะสูญพันธุ์ไปด้วย และคนรุ่น

ลูกหลานจะต้องลำบาก จึงได้มีการพูดคุยกันในวงสนทนาของผู้นำชาวบ้าน และกลุ่มผู้ทำอวน
 รุนของหมู่บ้าน จึงได้ข้อตกลงว่า ชาวประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขามจะหยุดการทำการประมง ที่
 ใช้เครื่องมือประเภนี้

การเรียนรู้ในการใช้เครื่องมือแต่ละชนิดที่ทำลายล้างดังกล่าว ส่งผลให้ชาวบ้าน
 กลับมาทบทวนว่า เครื่องมือที่พวกเขาใช้ เป็นเครื่องมือทำลายล้างด้วยหรือไม่ จึงได้ข้อสรุปว่า หมู่
 บ้าน จะยกเลิกการใช้โพงพาง ยาเบือเมา ระเบิดปลา และอวนปิดอ่าวเช่นเดียวกัน เพื่อคนรุ่นหลังจะ
 ได้กินได้อาศัย ทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมมะขาม สืบต่อไป

3) การเรียนรู้จากระบบคุณค่า

ในการทำประมงพื้นบ้านของชาวบ้าน บ้านแหลมมะขาม พบว่าบางคนมีความเชื่อว่
 การที่ตนสามารถจับสัตว์น้ำได้นั้น เป็นการได้รับการประทานจากพระอัลเลาะห์ จึงมีการทำพิธีนุรี
 เพื่อขอบคุณพระอัลเลาะห์ และจะทำให้การทำประมงครั้งต่อไปตนสามารถหาทรัพยากรได้อย่าง
 สะดวกไม่ติดขัด ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้จากความเชื่อของแต่ละบุคคล หรือคำสั่งสอนในคัมภีร์อัล
 กุระอาน์ ที่โต๊ะอิหม่ามสามารถเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถสอดแทรกเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับ
 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อถ่ายทอดให้ผู้อื่นต่อไป

การเรียนรู้ในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมมะขาม กล่าวได้
 โดยสรุปดังนี้ การเรียนรู้ด้วยตนเอง จากประสบการณ์ชีวิต โดยเริ่มจากการเรียนรู้ภายในครอบครัว
 ส่วนมาก ผู้ที่สืบทอดการทำประมงจะเป็นเด็กผู้ชาย เด็กเหล่านี้จะติดตามผู้ปกครองไปออกทะเลใน
 ช่วงวันหยุดเรียน นอกจากจะได้ช่วยพ่อแม่ทำงานแล้ว เด็กเหล่านี้จะได้เรียนรู้การทำประมง โดยการ
 สังเกตจากผู้ปกครอง ทั้งการทำเครื่องมือในการประมง และวิธีการใช้เครื่องมือแต่ละชนิด นอกจาก
 การเรียนรู้ที่เริ่มจากครอบครัวแล้วยังมีการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่พบเห็น เช่น เมื่อป่าชายเลนถูก
 ทำลาย พวกเขาต้องเลิกใช้เครื่องมือบางชนิดไปโดยปริยาย อาทิ แร้วหน่วงปู และการลดลงของ
 ปริมาณสัตว์น้ำก็เช่นเดียวกันกับการลดลงของป่าชายเลน คือชาวบ้านจะเริ่มเรียนรู้ว่า จำนวนสัตว์น้ำ
 ที่จับได้ในแต่ละครั้งไม่เท่ากัน การใช้เครื่องมือประมงแต่ละชนิด ก็ทำให้ผลของจำนวนสัตว์น้ำแตก
 ต่างกันด้วย ชาวบ้านเรียนรู้ว่าเมื่อใช้เครื่องมือทำลายล้างไปสักระยะ จะทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลด
 น้อยลงอย่างเห็นได้ชัด จึงมีการพูดคุยกันในหมู่บ้านและทบทวนว่า เครื่องมือที่พวกเขาใช้ เป็น
 เครื่องมือทำลายล้างด้วยหรือไม่ จึงได้ข้อสรุปร่วมกันว่า หมู่บ้าน จะยกเลิกการใช้เครื่องมือทำลาย
 ล้าง ได้แก่ โพงพาง ยาเบือเมา ระเบิดปลา อวนรุนและอวนปิดอ่าว เพื่อคนรุ่นหลังจะได้กินได้อาศัย
 ทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมมะขาม สืบต่อไป นอกจากนั้น บ้านแหลมมะขาม ยังได้รับการ
 เรียนรู้จากภายนอก ดังเช่น สนับสนุนการเลี้ยงปลาในกระชังจากองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคม

หายาดฝน) รวมถึงการสนับสนุนจากกรมประมง จ.ภูเก็ต โดยการสาธิตวิธีการประดิษฐ์และการใช้เครื่องมือ ชาวบ้านได้ทดลองใช้เครื่องมือและวิธีการใหม่ๆ ที่ได้รับการอบรมมา รวมถึงการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับการใช้อีกด้วย

4.3.2 การสั่งสมและการถ่ายทอดความรู้

การสั่งสมและการถ่ายทอดความรู้ในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านแหลมมะขามเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเรียนรู้ โดยเรียนรู้จากการที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของตนเองและที่ผู้อื่นถ่ายทอดให้ ถูกสั่งสมไว้ ความรู้ดังกล่าวได้ถูกประเมินและกลั่นกรองแล้วว่าสามารถนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งได้ ซึ่งนอกจากนั้นยังสามารถนำถ่ายทอดแก่บุคคลอื่นๆ ได้ อันเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้และสื่อความหมายเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนและบุคคลภายนอกได้เข้าใจในเหตุผลและเห็นคุณค่าความรู้ที่ถ่ายทอดให้ ซึ่งมีวิธีคิดที่มีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ ชุมชน และสิ่งแวดล้อม การสั่งสมความรู้ของชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขามมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การสั่งสมและการถ่ายทอดความรู้จากระบบการผลิต

ในระบบการทำมาหากินชาวบ้านได้สั่งสมความรู้ในการใช้เครื่องมือแต่ละชนิด เพื่อการปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป อาทิ ในระดับครอบครัว เด็กๆ มักใช้เวลาว่างในช่วงวันหยุดเรียนติดตามผู้ปกครองออกทะเลด้วย ซึ่งนอกเหนือจากการที่พวกเขาได้สังเกตและเรียนรู้ด้วยตนเองแล้ว ยังได้รับการถ่ายทอดความรู้จากผู้ปกครอง ทั้งคำแนะนำเรื่องเครื่องมือแต่ละชนิดและวิธีการปฏิบัติ เพื่อที่จะเป็นกำลังสำคัญของครอบครัวต่อไป และยังพบว่าหลังจากที่ผู้นำครอบครัว ซึ่งเป็นผู้แทนของครอบครัวที่ร่วมพูดคุย กับผู้อื่นในพิธีละหมาดทุกวันศุกร์ ได้นำข่าวสารที่แลกเปลี่ยนมาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในครอบครัวอีกด้วย

นอกจากนั้นในระดับเครือข่ายและชุมชน ยังมีการได้มีการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นความเป็นไปในชุมชน อาทิ การถ่ายทอดความรู้ในการใช้เครื่องมือแบบใหม่ เช่น ไชปู ได้รับการถ่ายทอดมาจากกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน บ้านเกาะมุก โดยได้รับการถ่ายทอดมาทั้งการประดิษฐ์เครื่องมือไชปูและวิธีการปฏิบัติ หลังจากได้เรียนรู้การปฏิบัติในแบบต่างๆ สั่งสมเป็นความรู้ และในที่สุดก็สามารถใช้อวนปูในการทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวต่อไปได้ การสั่งสมความรู้นี้ก็เกิดจากการทดลองทดลองดูจนในที่สุดก็สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้

2) การสั่งสมและการถ่ายทอดความรู้จากระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน

การรวมกลุ่มของหมู่บ้านเกิดจากการที่ชาวบ้านได้เคยมีการทำกิจกรรมร่วมกันมาในการต่อต้านการทำประมงที่ทำลายล้างโดยสันติวิธี เริ่มจากการพูดคุยกันภายในหมู่บ้านโดยใช้มัสยิด

เป็นเวทีการสนทนาที่มีทั้งฝ่ายด้านการศึกษาและการปกครอง โดยชี้ประเด็นปัญหา ค้นหาสาเหตุที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่แนวทางแก้ไข สิ่งที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2528 คือบ้านแหลมมะขามมีการใช้เรืออวนรุนในการทำประมงเป็นจำนวนมาก แต่หลังจากใช้เรืออวนรุนได้ระยะหนึ่ง พบว่าสิ่งที่ได้มา มักจะเป็นสัตว์น้ำตัวเล็กๆ ซึ่งไม่สามารถที่จะนำไปขายได้นอกจากจะนำไปทำอาหารแปรรูป ประเภท น้ำปลาหรือกะปิ เท่านั้น เล็งเห็นว่าถ้ามีการทำประมงโดยใช้เรือมือทำลายล้างนี้อีก คนรุ่นลูก รุ่นหลานจะมีความเป็นอยู่ที่ลำบาก สัตว์น้ำจะสูญพันธุ์ ทะเลหน้าบ้านแหลมมะขามจะไม่มีสัตว์น้ำเหลืออยู่ จึงรณรงค์การเลิกใช้เครื่องมือที่ผิดวิธี โดยกระบวนการจัดการของชุมชนอันเป็นผลมาจากการรวมกลุ่ม

จากการศึกษาพบว่า หลังจากกระบวนการรวมกลุ่มเพื่อต่อต้านการใช้เรืออวนรุนของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ชาวบ้านได้นำกระบวนการการรวมกลุ่มมาใช้อีกครั้งหนึ่งในการต่อต้านเรือประมงพาณิชย์ที่มีการใช้อวนลากและเข้ามาทำประมงในเขตน่านน้ำอนุรักษ์ อันเป็นเหตุทำให้แนวปะการังและแหล่งหญ้าทะเลถูกทำลาย รวมทั้งเครื่องมือในการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้านถูกกวาดลากติดไปกับเรืออวนลากด้วย ชาวบ้านบ้านแหลมมะขามและชาวประมงพื้นบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงจึงใช้พลังกลุ่มในการต่อต้านมิให้เรืออวนลากเข้ามาในเขตน่านน้ำอนุรักษ์ ทั้งนี้ นอกจากการรวมกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านแล้ว ยังมีกรมประมง กรมป่าไม้ หน่วยงานอื่นๆของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนได้ให้ความช่วยเหลืออีกด้วย การทำงานในลักษณะที่เป็นเบญจภาคีจึงทำให้การต่อต้านเรืออวนลากประสบผลสำเร็จในที่สุด

หลังจากที่ชุมชนได้ร่วมกิจกรรมการรวมกลุ่มร่วมกันแล้ว จึงเกิดเป็นข้อตกลงร่วมกัน เพื่อถ่ายทอดความรู้ในแง่อำนาจผ่านระเบียบกฎหมายที่เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้เป็นข้อกำหนดทางพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับการทำประมง กฎเกณฑ์จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในการใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรของชุมชน ทำให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มีต่อ ป่าชายเลน แหล่งหญ้าทะเลและท้องทะเลเป็นอย่างมาก เพราะระเบียบดังกล่าวมีถูกประกาศใช้โดยชุมชน และได้ถ่ายทอดสู่ชาวบ้านโดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ประกาศใช้และเผยแพร่สู่ชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้รับทราบข้อปฏิบัติตามระเบียบซึ่งอำนาจดังกล่าวทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวบ้านอันจะนำไปสู่ความเข้าใจและความร่วมมือในการอนุรักษ์ต่อไป

3) การสั่งสมและการถ่ายทอดความรู้จากระบบความเชื่อ

โต๊ะอิหม่ามได้นำหลักคำสอนทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของท้องถิ่น เป็นระบบความรู้ที่สั่งสมและถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง ซึ่งระบบความรู้ดังกล่าวถูกนำมาใช้ในการอนุรักษ์อีกโดยมีการปรับให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น การ

ถ่ายทอดความรู้ในระบบคุณค่าจะออกมาในรูปของการบอกเล่าและการประกอบพิธีกรรมที่อาศัยความเชื่อทางศาสนา ผลการศึกษาส่วนนี้เป็นไปตามแนวคิดของสามารถ จันทรสूरย์ อ้างถึงใน เสรีพงศ์พิศ บรรณาธิการ (2536, น. 151) ที่พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญา มีวิธีการหลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าผ่านพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษ ในเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับการประยุกต์ประเพณีที่เก่าแก่ดั้งเดิมแลนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการอนุรักษ์ เพื่อให้ชาวบ้านทั้งภายในและภายนอกชุมชนบ้านแหลมมะขาม ได้รับรู้ถึงภูมิปัญญาชาวบ้านว่ามีคุณค่าและสามารถนำมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรม จะมี โต้ะอิหม่าม ซึ่งเป็นผู้นำศาสนาของหมู่บ้านและมีความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นผู้ทำพิธีและถ่ายทอดคำสอนตามคัมภีร์อัลกุระอาน์ โดยแทรกเนื้อหาการอนุรักษ์เข้าไปให้ผู้ร่วมพิธีละหมาดในวันศุกร์ได้รับรู้ถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ของชุมชนที่เป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน และขอให้ทุกคนช่วยกันดูแลรักษา ดังเช่น

- การสอนให้รู้จักการประหยัด ให้มนุษย์ทุกคนคำนึงถึงว่า ทรัพยากรทุกสิ่งทุกอย่างในโลก เป็นสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นมา และให้มนุษย์ทุกคนช่วยกันดูแลรักษา ฉะนั้นมนุษย์ จึงต้องรู้จักการใช้ทรัพยากรทุกอย่างด้วยความประหยัด

- การสอนว่าสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติเป็นสิ่งที่ควรถนอมรักษา
- การทำลายสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นบาป

อาจกล่าวได้ว่า การบอกเล่า และการประกอบพิธีกรรมเพื่อการอนุรักษ์เป็นการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ถือเป็นการถ่ายทอดให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมได้เห็น ได้ยิน และรับรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการประกอบพิธีกรรมเป็นผู้ถ่ายทอด คือ โต้ะอิหม่ามและคณะกรรมการด้านการศึกษา

กล่าวโดยสรุปได้ว่าชุมชนบ้านแหลมมะขาม ได้ใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจากอดีต และมีผู้ถ่ายทอดให้ในรูปของความเชื่อและหลักคำสอนทางศาสนา รวมถึงการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน มาปรับใช้ให้เหมาะสมมากขึ้นกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ในการสั่งสมความรู้จะไม่ได้บันทึกหรือรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ แต่จะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่มีต่อความเชื่อและหลักคำสอนทางศาสนา ผ่านระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ที่มีการถ่ายทอดความรู้เพื่อก่อให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นเพื่อความอยู่รอดของชุมชน

4.3.3 การปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้

การปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้ในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านแหลมมะขาม เป็นการปรับเปลี่ยนจากความรู้หรือภูมิปัญญาเดิมของชาวบ้านในหลายมาเป็นวิธีการใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเพิ่มคุณค่าให้กับความรู้ นั้นและไม่ทำลายคุณค่าเดิม

1) การปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้จากระบบการผลิต

ชาวประมงพื้นบ้านปรับเปลี่ยนเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมง อาทิ เปลี่ยนตาข่ายที่นำไปทำอวนปู ให้เหนียวขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้สามารถทำแรงของกระแสน้ำได้ดีขึ้น ตัดเหล็กเส้นในการทำโครงสำหรับไซปู เพื่อลดต้นทุนของเครื่องมือ โดยเปลี่ยนแบบและประยุกต์วิธีการทำตามแบบของชาวบ้านเอง หรือ ประยุกต์ไซปู จากไซปลาเก่าที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่ขนาด และวัสดุบางอย่างต่างกัน เช่น ไซปลาเก่าใช้ไม้เป็นโครง และล้อมด้วยเชือกไนลอน แต่ไซปู จะใช้เหล็กตัดเป็นโครง เพราะต้องการถ่วงน้ำหนักให้ลงสู่พื้นดินมากที่สุด และจะใช้เชือกไนลอนที่มีความเหนียวมากกว่าล้อมรอบ เหล่านี้เป็นต้น

2) การปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้จากระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันการปลูกป่าชายเลนที่นอกจากจะเป็นการเพิ่มปริมาณต้นไม้ในป่าชายเลนแล้ว กลุ่มผู้นำชาวบ้านได้นำวิธีการปลูกป่ามาเป็นสื่อเพื่อชักจูงให้ชาวบ้านได้รับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า มากกว่าที่จะหวังผลว่าปริมาณต้นไม้จะเพิ่มขึ้น เพราะตามธรรมชาติของป่าที่ไม่ถูกรบกวนจะฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ การปรับเปลี่ยนให้การปลูกป่าเป็นวิธีการเพื่อให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักที่จะมาช่วยกันดูแลรักษาป่า และความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนต่อไปในอนาคต

3) การปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้จากระบบคุณค่า

การประยุกต์คำสอนตามหลักของศาสนา ซึ่งการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรม โดยได้ะอิมฮามซึ่งเป็นผู้นำศาสนาของหมู่บ้านได้นำสวดแทรกเนื้อหา เป็นผู้ทำพิธีและถ่ายทอดคำสอนตามคัมภีร์อัลกุระอาน์ โดยแทรกเนื้อหาการอนุรักษ์เข้าไปให้ผู้ร่วมพิธีละหมาดในวันศุกร์ และในทุกครั้งที่มีการทำพิธีทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็พิธีละหมาด พิธีแต่งงาน หรือฮารีรายอ ให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงความสำคัญของทรัพยากรของชุมชนที่เป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน และขอให้ทุกคนช่วยกันดูแลรักษา ดังเช่น การสอนให้รู้จักการใช้ทรัพยากรทุกอย่างด้วยความประหยัด การสอนว่าสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติเป็นสิ่งที่ควรถนอมรักษา และถือการทำลายสิ่งแวดล้อมเป็นบาป

กล่าวโดยสรุปในกระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนหรือระบบความรู้ที่ถูกสั่งสมมานานและสืบทอดไปสู่คนรุ่นต่อๆ ไป แสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน หรือวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งระบบความรู้เหล่านี้มีทั้งเกิดจากการเรียนรู้ การสะสมและการถ่ายทอดความรู้ และการปรับประยุกต์ใช้ความรู้ให้เหมาะสมกับการนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต และการแก้ไขปัญหาในการทำประมงพื้นบ้านที่เกิดขึ้น